

Lupp 2010

*- ”Fråga oss ungdomar vad vi helst vill göra.
Utgå från oss!”*

FÖRORD

Rapportens undertitel ”*Fråga oss ungdomar vad vi helst vill göra. Utgå från oss!*” inkapslar i mångt och mycket grundtanken med Lupp och ungdomspolitiken: Att låta unga människor få ökat inflytande över sin livssituation. I de flesta av Sveriges kommuner råder idag en situation där ett flertal ungdomar vill vara med och påverka sådana frågor, men där upplevelsen är att de faktiska möjligheterna är små samt att vuxenvärlden inte lyssnar och inte tar dem på allvar. Ungdomarna i Mark kommun upplever det på samma sätt. Däremot visar resultaten tydligt att de inte är lika engagerade och påverkansvilliga som unga i andra kommuner. Faktum är att passiviteten i detta avseende är högre än i alla andra kommuner som deltagit i Lupp 2010. En av kommunens största utmaningar i framtiden är att komma till rätta med denna problematik.

För mig har en av de viktigaste utgångspunkterna i projektet varit att göra rapporten lättillgänglig och användbar. Min förhoppning är därför att föreliggande rapport blir ett kraftfullt verktyg i kommunens framtida arbete för att förbättra ungdomars livssituation i största allmänhet. Frågan är sektorsövergripande och berör, förutom inflytande och delaktighet, såväl skola, fritid som hälsa och arbete. I och med denna skrift ges kommunen nu möjlighet att utveckla och förstärka sin kunskapsbaserade ungdomspolitik utifrån den grundtanken. Lycka till med det arbetet!

Undertecknad vill rikta ett tack till Maria Wallengren och Louise Malmgren, enhetschef respektive folkhälsoutvecklare på kultur- och fritidsförvaltningen, för konstruktiva samtal om projektet och kommunens ungdomar, samt för hjälp med praktiska bestyr under projektets gång. Ett tack riktas även till projektets styrgrupp, vilken har bidragit med värdefull och tänkvärd information som har hjälpt mig i skrivprocessen. Slutligen, tack till de kommunala tjänstemän som har organiserat och genomfört datainsamlingen. Och sist men inte minst, *stort* tack till alla ungdomar som har tagit sig tid att svara på enkäten. Ni har var och en bidragit till att öka studiens trovärdighet och berika dess resultat med era erfarenheter och attityder.

Kalmar, 30 september 2011

Tony Wågman

Utredare

Utrednings- och forskningsservice (UFS)

Institutionen för samhällsvetenskaper

Linnéuniversitetet

INNEHÅLL

Bakgrund	s.5
Syfte.....	s.5
Tillvägagångssätt	s.6
Urval och datainsamling.....	s.6
Databearbetning och läsning av rapporten	s.6
Disposition	s.8
Några viktiga utgångspunkter	s.9
Fritid.....	s.11
Sammanfattning.....	s.11
Högstadiet.....	s.11
Gymnasiet.....	s.12
Skola.....	s.15
Sammanfattning.....	s.15
Högstadiet.....	s.15
Gymnasiet.....	s.17
Politik, samhälle och inflytande	s.18
Sammanfattning.....	s.18
Högstadiet.....	s.18
Gymnasiet.....	s.22
Trygghet	s.26
Sammanfattning.....	s.26
Högstadiet.....	s.26
Gymnasiet.....	s.30
Hälsa.....	s.32
Sammanfattning.....	s.32
Högstadiet.....	s.32
Gymnasiet.....	s.37
Arbete.....	s.43
Sammanfattning.....	s.43
Högstadiet.....	s.43
Gymnasiet.....	s.44
Framtid.....	s.45
Sammanfattning.....	s.45
Högstadiet.....	s.45
Gymnasiet.....	s.46
Slutsatser och rekommendationer	s.50
Som de flesta andra	s.50
Inflytande och delaktighet	s.51
Tjejer i fokus.....	s.52
Sociala relationer i skolan	s.52
Referenser	s.54

TABELL- OCH DIAGRAMFÖRTECKNING

Tabell 1	- Uppgifter om datainsamling	s.6
Diagram 1	- Föreningsmedlemskap: <i>Högstadiet 2007 & 2010</i>	s.14
Diagram 2	- Nöjdhet med skolans praktiska aspekter: <i>Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010</i>	s.15
Diagram 3	- Inflytande i skolan: <i>Högstadiet 2010</i>	s.16
Diagram 4	- Nöjdhet med skolans praktiska aspekter: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010</i>	s.17
Diagram 5	- Inflytande i skolan: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010</i>	s.18
Diagram 6	- Tillvägagångssätt i syfte att påverka: <i>Högstadiet 2010</i>	s.21
Diagram 7	- Ungdomarna i rollen som politiker: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010</i>	s.23
Diagram 8	- Tillvägagångssätt i syfte att påverka: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010</i>	s.24
Diagram 9	- Trygghetskänsla på olika platser: <i>Högstadiet 2010</i>	s.26
Diagram 10	- Råkat ut för incidenter: <i>Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010</i>	s.27
Diagram 11	- Trygghetskänsla på olika platser: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010</i>	s.30
Diagram 12	- Råkat ut för incidenter: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010</i>	s.31
Diagram 13	- Livssfärer och allmänt hälsotillstånd: <i>Högstadiet 2010</i>	s.33
Diagram 14	- Allmänt hälsotillstånd: <i>Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010</i>	s.34
Diagram 15	- Kön och förekomsten av besvär: <i>Högstadiet 2010, Mark och riket</i>	s.34
Diagram 16	- Kosthållning: <i>Högstadiet 2010</i>	s.35
Diagram 17	- Aldrig testat alkohol och tobak: <i>Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010</i>	s.36
Diagram 18	- Livssfärer och allmänt hälsotillstånd: <i>Gymnasiet 2010</i>	s.38
Diagram 19	- Allmänt hälsotillstånd: <i>Högstadiet 2007, gymnasiet/riket 2010</i>	s.38
Diagram 20	- Kön och förekomsten av besvär: <i>Gymnasiet 2010, Mark och riket</i>	s.39
Diagram 21	- Kosthållning: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010</i>	s.40
Diagram 22	- Aldrig testat alkohol och tobak: <i>Högstadiet 2007, gymnasiet/riket 2010</i>	s.41
Diagram 23	- Tillgång till alkohol: <i>Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010</i>	s.42
Diagram 24	- Påbörjade högskolestudier inom 3 år efter avslutade gymnasiestudier	s.47
Diagram 25	- Kön och påbörjade högskolestudier inom 3 år efter avslutade gymnasiestudier.....	s.48

Bakgrund

Lupp (Lokal uppföljning av ungdomspolitiken) är en enkätundersökning som genomförs på årsbasis i samarbete mellan Ungdomsstyrelsen och landets kommuner, vilken syftar till att bidra med ökade kunskaper om olika kommuners ungdomar och ge stöttning till kommunerna i deras ungdomspolitiska arbete. Flertalet beslut som berör ungdomar fattas på kommunal nivå, varpå kunskaper om unga blir ett centralt verktyg för uppfyllandet av de nationella ungdomspolitiska målen. En grundbult i dessa mål är:

”att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande och verklig tillgång till välfärd [...] För att ungdomar ska kunna ha verklig tillgång till inflytande är det viktigt att de har inflytande över såväl samhället i stort som över sin närmiljö i skolan, bostadsområdet, föreningslivet och arbetet. Verklig tillgång till välfärd innebär god materiell levnadsstandard, god fysisk och psykisk hälsa samt att inte behöva bli utsatt för kränkningar och brott”.¹

Målen ställer höga krav på landets kommuner. De är dock samtidigt rimliga i den meningen att det är svårt att argumentera för att *någon* ung människa *inte* ska ha rätt till att må bra och känna sig trygg. Från Ungdomsstyrelsens perspektiv är Lupp en hjälp för politiker och tjänstemän att sätta upp mätbara mål för den kommunala verksamheten i relation till unga invånare, men framför allt att bidra till att utveckla en kunskapsbaserad och sektorsövergripande ungdomspolitik som utgår från ungdomarnas *upplevelser*. Det innebär att det ska vara unga, inte vuxna, som definierar vad som är viktigt för dem.

Ovan nämnda framträdande barn- och ungdomsperspektiv återfinns även i FN:s barnkonvention, vilken stipulerar att *”barnets bästa alltid ska sättas i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn”* och att *”barn har rätt till inflytande och delaktighet i alla beslut som rör dem”*. I den nationella strategi som har tagits fram i syfte att förverkliga FN:s barnkonvention framhävs att barnkonventionens anda ska genomsyra allt beslutsfattande som rör barn, samt att kommuner bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet på kort och lång sikt.²

Konsekvensen blir således att barn och unga inte bara bör tas hänsyn till i privata angelägenheter utan även i mer övergripande samhällsfrågor. De ska betraktas som kompetenta och kapabla individer, med tankar och åsikter om sina liv som ska vara en del av beslutsfattandet i kommunen. *”Barnkonventionen är en uppmaning till alla vuxna att omdömesgillt ta barn och unga människor på allvar, lyssna till dem och lära av dem, och låta dem ha inflytande och vara delaktiga i livets alla sammanhang”*.³

Syfte

Rapportens övergripande syfte är att fungera som underlag för framtida politiska beslut som berör ungdomar i kommunen. En central aspekt av uppdraget blir således att ge förslag på olika områden som kan förstärka och förbättra ungdomarnas situation, vilka sedan kan omsättas i konkreta insatser och åtgärder av kommunen.⁴ Fokus för resultatredovisningen har varit att jämföra ungdomsgrupper över tid för att urskilja hur deras preferenser och attityder förändras, samt ha en referenspunkt i form av riksgenomsnittet för att sätta Marks resultat i en vidare kontext.

¹ Manual för Lupp

² Prop. 1997/98:182

³ Krantz och Lundholm, 2010

⁴ Eftersom kommunens föregående Lupp-rapport (2007) inte innehöll några rekommendationer överhuvudtaget har det varit särskilt betydelsefullt att utforma innehållet för detta ändamål.

Tillvägagångssätt

Urval och datainsamling

Studien omfattar samtliga elever i årskurs 8 på högstadiet och årskurs 2 på gymnasiet. Enkäterna distribuerades i pappersform under lektionstid i oktober 2010, under överseende och ansvar av vissa nyckelpersoner. Därefter fördes resultaten in manuellt i Ungdomsstyrelsens databas. Antal svarande och svarsfrekvenser redovisas i tabell 1.

Tabell 1: Uppgifter om datainsamling	Högstadiet 2007			Högstadiet 2010			Gymnasiet 2010		
	Antal svarande ⁵	Antal i studien	Svars- frekvens	Antal svarande ⁶	Antal i studien	Svars- frekvens	Antal svarande ⁷	Antal i studien	Svars- frekvens
Totalt	455	512	89%	341	375	91%	401	438	92%

91% respektive 92% är att betrakta som mycket tillfredsställande och innebär att resultaten i mycket hög grad är trovärdiga och kan sägas spegla undersökningsgrupperna som helhet. De flesta Lupp-undersökningarna genomförs på skoltid, vilket bidrar till att många svarar. Enkätundersökningar via post brukar, även för nationella och rikstäckande studier, ofta generera mellan 50%-60%.

Databearbetning och läsning av rapporten

Lupp-undersökningar vid två olika tillfällen och för olika åldersgrupper innebär att flertalet jämförelser är möjliga. Nedan redovisas på vilka sätt datamaterialet systematiskt har gått igenom, inklusive skillnader mellan tjejer och killar. I de fall skillnaderna är påfallande görs konsekvent kommentarer kring dessa i huvudtexten. När likheterna är mer framträdande kommenteras dem i vissa fall, men lämnas i andra fall okommenterade.

- A) *Högstadiellevorna*
 1. Mark 2007 och Mark 2010. Här jämförs upplevelser från två *olika* högstadiegrupper med tre års mellanrum, vilket belyser hur livssituationen för högstadiel elever förändras över tid samt likheter och skillnader i deras tankar, åsikter, värderingar och förhållningssätt.
 2. Mark 2010 och Riket 2010. Här ställs högstadiellevorna i Mark mot genomsnittskommunen i Sverige. Genomsnittskommunen avser samtliga kommuners högstadiel elever som deltagit i Lupp 2010, vilket tjänar som referenspunkt till resultaten i den egna kommunen. Totalt 29 kommuner deltog i Högstadieluppen 2010, vilket inkluderar fyra kommuner från Västra Götalands län (Ale, Vänersborg, Uddevalla och Dals-Ed).

⁵ Fördelningen mellan tjejer och killar är 224-231 (49%-51%). Uppgift om könsfördelningen i populationen saknas. Det är dock rimligt att anta att den är relativt jämn, vilket innebär att båda könen är väl representerade i studien.

⁶ Fördelningen mellan tjejer och killar är 174-167 (51%-49%). Uppgift om könsfördelningen i populationen saknas. Det är dock rimligt att anta att den är relativt jämn, vilket innebär att båda könen är väl representerade i studien.

⁷ Fördelningen mellan tjejer och killar är 207-194 (52%-48%). Uppgift om könsfördelningen i populationen saknas. Det är dock rimligt att anta att den är relativt jämn, vilket innebär att båda könen är väl representerade i studien.

- B) *Gymnasieeleverna*
 1. Mark högstadieelever 2007 och Mark gymnasieelever 2010. Här fokuseras *samma* grupp i jämförelsen över tid.⁸ En kartläggning av hur livet för en specifik ungdomsgrupp förändras mellan högstadiet och gymnasiet är betydelsefull information för kommunen i det framtida arbetet med barn- och ungdomsfrågor. En jämförelse med gymnasieelever 2007 är inte möjlig på grund av att de inte undersöktes i Lupp 2007.
 2. Mark 2010 och Riket 2010. På samma sätt som högstadieeleverna ovan jämförs Marks gymnasieungdomar med genomsnittskommunen i Sverige. Totalt deltog 23 kommuner i Gymnasieluppen 2010, vilket inkluderar Ale, Vänersborg och Uddevalla från Västra Götalands län.

I samband med presentationen av de referenspunkter studien grundar sig på, är det på sin plats att göra några förtydliganden kring dem. I rapporten kommer termerna "trend/tendens" och "förändring över tid" vara frekvent återkommande i samband med att resultaten för de båda undersökningarna (2007 och 2010) presenteras och diskuteras. Dessa avser således "vad som händer" mellan ovan nämnda undersökningstillfällen. Här bör också nämnas att förändring över tid för högstadieeleverna (punkt A ovan) innebär förändring mellan två *olika* ungdomsgrupper och för gymnasieeleverna (punkt B ovan) förändring inom *samma* ungdomsgrupp.

I vissa avseenden kommer förändringen att skilja sig åt till det sämre över tid. När förklaringar sökes är det viktigt att ha utgångspunkten att kommunspezifika förhållanden inte nödvändigtvis är en del av förklaringen. Exempelvis behöver ett minskat föreningsdeltagande inte ha sin grund i att föreningarnas kvalitet har försämrats, utan kan lika gärna bero på att ungdomarnas preferenser eller livssituation har förändrats. Oavsett vilket är det givetvis av största vikt att kommunens beslutsfattare tar till sig resultaten och gör sitt yttersta för att förbättra situationen. På samma sätt ska kommunens beslutsfattare inte per automatik slå sig för bröstet ifall exempelvis skolmiljön förbättras. Det behöver inte vara effekten av ett strategiskt anti-mobbingsarbete, utan kan hänga samman med att några enskilda individer som mobbat och kränkt sina skolkamrater nu har slutat skolan.

På samma sätt bör man vara medveten om att jämförelser med riksgenomsnittet inkluderar *alla* typer av kommuner: Med olika demografisk struktur, utbildningsnivå, storlek och så vidare. Varje kommun är således unik och har sina egna inre förutsättningar, villkor och utmaningar att brottas med. Därför behöver inte riksgenomsnittet alltid vara en idealisk referenspunkt, men blir ofta använt tack vare att det är praktiskt genomförbart. På sätt och vis hade jämförelsen kunnat bli mer relevant om den hade utgått från kommuner som i hög grad liknar varandra, utifrån vissa på förhand givna variabler. I fallet Lupp är detta inte alltid möjligt att realisera, men skulle till exempel kunna underlättas av ett regionalt samarbete i någon form.

⁸ Här bör noteras att grupperna inte är helt identiska. För det första sker ett visst bortfall när en del högstadieelever väljer gymnasieskola utanför kommungränsen. För det andra tillkommer en del "nya" elever, som inte gått högstadiet i Mark kommun. I skrivande stund väntar undertecknad på besked från Barn- och utbildningsförvaltningen gällande hur stort antal elever detta rör sig om. Bedömningen är dock att det är så pass få att det inte har någon betydande inverkan på utgångspunkten att betrakta dem som en kohortstudie.

Jämförelser med riket kan vara förrädiska på ytterligare ett sätt. I de fall kommunen uppvisar bättre resultat än för riket kan det vara enkelt att slå sig till ro och tänka ”men vi är i alla fall bättre än många andra”. När det kommer till kvantitativa undersökningar är det samtidigt ofta lätt att glömma bort vad som ”finns bakom” de mängder av procenttal som redovisas, vilket gör att de individuella öden som siffrorna representerar kommer i skymundan. Exempelvis, i kapitlet om skolan klargörs att 4 av 5 elever tycker att stämningen är bra i högstadieskolorna, vilket är högre än riksgenomsnittet. Resultatet i sig är givetvis positivt, men samtidigt innebär det att var femte elev (drygt 70 elever) *inte* tycker att stämningen är bra. I vissa fall tycker man att den är riktigt dålig, vilket kan ha sin grund i uppväxtvillkor, hemförhållanden eller skolmiljön. Det finns således alltid utrymme för förbättringar, i synnerhet i relation till de nationella ungdomspolitiska mål som slår fast att *alla* ungdomar har rätt till sunda uppväxtvillkor.

Datafilerna som rapporten baseras på har tillhandahållits från Ungdomsstyrelsen. Statistikprogrammet SPSS har använts vid bearbetning och analys av resultaten. Frågor med fasta svarsalternativ har omkodats. Till exempel, svaren ”mycket nöjd” och ”ganska nöjd” blir tillsammans ”nöjd”. Detta är nödvändigt för studiens trovärdighet vid bivariat analys (exempelvis kön och hälsa) samt när antalet svarande är relativt litet. I annat fall kan en eller några ungdomar motsvara flera procentenheter. Risken med sammanslagning av svarsalternativ är dock att nyansskillnader försvinner. Till exempel kan 80% av både tjejerna och killarna ha ett bra allmänt hälsotillstånd, men 10% av tjejerna och 70% av killarna uppleva det som ”mycket bra”. I dessa fall uppmärksammas läsaren antingen i löpande text eller genom hänvisning till notapparat. Slutligen, tabeller och diagram redovisas, om inget annat anges, i %. När det interna bortfallet på en specifik fråga är större än 10%, noteras detta i notapparaten.

Disposition

Rapporten är uppdelad i sju kapitel utefter de teman som Lupp-enkäten består av: *Fritid, skola, politik/samhälle/inflytande, trygghet, hälsa, arbete och framtid*.⁹ Enkätens åttonde tema, ungdomarna i studien, redovisas dock inte separat. Frågebatteriet innehåller i huvudsak olika typer av bakgrundsfrågor (såsom bostadsområde, föräldrars utbildning och skola) som kan användas för att belysa resultaten på olika sätt, men som inte har ingått i uppdraget.

Innehållet i varje kapitel är uppdelat på samma sätt som angivits i tillvägagångssättet. Det innebär att högstadie- och gymnasieeleverna behandlas i separata avsnitt, där ovan nämnda referenspunkter konsekvent tas upp. Varje kapitel tar sin utgångspunkt i 2010 och om inget annat anges är det denna årskull som avses i redovisningen. Förändringen över tid betonas dock kontinuerligt. I de fall begreppet ”ungdomar” nämns, avser de den grupp föreliggande textavsnitt behandlar. Varje kapitel inleds med en kort beskrivning av innehållet och en sammanfattning i punktform med de huvudsakliga poängerna. Att läsa sammanfattningarna kan vara ett sätt att tillgodogöra sig rapporten i kortversion. Enligt uppdragsgivarens önskemål varvas dataredovisning och tolkning/analys i respektive kapitel. Rapporten avslutas sedan med ett kapitel som knyter ihop resultaten och som pekar ut områden kommunen rekommenderas att prioritera i det framtida barn- och ungdomspolitiska arbetet.

⁹ Enkäten finns att tillgå på www.ungdomsstyrelsen.se

Några viktiga utgångspunkter

Det är av största vikt att bära med sig att Lupp handlar om ungdomars *upplevelser*. Resultaten i studien omfattar en stor del av ungdomarnas livssituation och hur de uppfattar olika aspekter av denna, såsom sina sociala nätverk, sin skolgång, sina fritidsaktiviteter och mycket annat. Lupp handlar således om *deras egen* syn på hur det är att leva som ung i Mark kommun 2010.

Eftersom upplevelser är det studien handlar om så blir det också upplevelser som undertecknad uttalar sig om. En upplevelse ska dock inte betraktas som en objektiv sanning som alla nödvändigtvis vill skriva under på eller tolka på samma sätt, i synnerhet inte när det kommer till unga och vuxna. Exempelvis, när ungdomar får berätta om sina erfarenheter av kränkande behandling, så skiljer sig deras utsagor markant från vuxenvärldens. De definierar begreppet olika, vilket innebär att de lägger olika betydelser i olika typer av mänskligt beteende. Konsekvensen blir att situationer kan uppstå där ungdomar menar att kränkande behandling är ett stort problem på raster och i klassrummet, men där vuxna antingen inte betraktar situationen som ett problem eller inte har förmågan att sätta sig in i ungdomarnas situation.¹⁰

Poängen med ovanstående resonemang är varken att negligera ungdomarnas förhållningssätt eller att låta vuxenvärlden ha tolkningsföreträde, utan är ett försök att åskådliggöra hur viktigt det är ungdomarnas svar måste problematiseras och analyseras på djupet för att kunna användas på ett fruktbart sätt. Eftersom upplevelserna konstituerar ungdomarnas verklighet är de därmed också verkliga för dem. Oavsett hur giltiga vuxenvärlden anser att utsagorna är, måste de tas på största allvar samtidigt som man söker förklaringar till varför svaren ser ut som de gör och vad de är ett uttryck för.

Betydelsen av att ta unga människor på allvar och vara lyhörda inför deras tankar och åsikter, accentueras i flera nyligen publicerade avhandlingar med fokus på unga människors livsvillkor. Unga tjejers ökade ohälsa är väl dokumenterad i flertalet nationella studier. Tjejer har mer utbredda sömnproblem än killar och känner sig oftare besvärade av trötthet.¹¹ Det är dessutom ungefär dubbelt så vanligt att tjejer har ont i magen, har huvudvärk och känner sig stressade.¹² Katarina Haraldsson argumenterar för att unga tjejers ökade stressnivåer hänger samman med omgivningens bemötande. Hon menar att tjejer frivilligt engagerar sig i, och tar ansvar för, flera olika aspekter av såväl skola, hem som fritid. I de fall där vuxenvärldens bemötande inte tar hänsyn till *hela* deras livssituation och inte visar förståelse för deras ställningstaganden, uppstår en ökad stressnivå. Tas skolan som exempel behöver inte skolarbetet i sig upplevas vara stressande, utan stressen uppstår snarare när lärare inte respekterar dem och när de möts av oförståelse vid anmärkningar om en ohållbar arbetsbelastning, samt när föräldrarna inte förstår deras prioriteringar.¹³

Även den amerikanske filosofen Nancy Fraser fokuserar på ungas livsvillkor, men gör det till skillnad från Haraldsson i relation till begrepp som demokrati, mångfald och rättvisa snarare än hälsa. Hon menar att *erkännande av individers och grupper lika värde* är en grundförutsättning för ett demokratiskt samhälle, ett samhälle där

¹⁰ Wågman, 2010b

¹¹ Nationella folkhälsoenkäten 2006-2008

¹² Ungdomsstyrelsen 2007 och Nationella folkhälsoenkäten 2006-2008.

¹³ Haraldsson, 2009

medborgarna måste ges möjlighet att delta på lika villkor. Med Frasers utgångspunkter handlar detta först och främst om en känsla av, eller upplevelse av, erkännande och reellt inflytande i ett samhälle.¹⁴ Barn och unga kan i detta ljus betraktas som en grupp med potentiella svårigheter att nå detta erkännande, på grund av att de har mindre resurser, erfarenheter och kunskap, samt i formell mening fortfarande är föräldrarnas ansvar vilket gör att de inte kan fatta alla beslut helt själva.

Krantz och Lundholm tolkar Frasers teoretiska perspektiv om erkännande som att erkännande har en stark koppling till inflytande och delaktighet, om basala rättigheter som *"att få göra sin röst hörd eller få sina åsikter diskuterade, att bli behandlad med respekt av sin omgivning och att ha inflytande oberoende av vilken status individen har i ett samhälle"* vilket avser relationen till såväl andra individer som organisationer och myndigheter. Detta för tankarna tillbaka till de nationella ungdomspolitiska målen om inflytande och delaktighet. Ovanstående resonemang visar på att unga människors inflytande och delaktighet är grunden för en fostran till demokratiska och ansvarstagande medborgare, en process som fortlöper under *hela* uppväxten och som utvecklas över tid. Det är inte något som kan framkallas ur en specifik situation vid ett specifikt tillfälle utan bör prägla hela vardagslivet. Hur man blir bemött i fråga om respekt och hänsyn i olika sammanhang genom sin uppväxt kan vara avgörande för viljan att påverka och delta i olika sammanhang. Det gör det i sin tur betydelsefullt att förstå vilken roll skolan och andra aktörer spelar i olika faser av uppväxten, i synnerhet då en avsaknad av inflytande och delaktighet kan leda till sämre hälsa och utanförskap.¹⁵

Slutligen är argumenten ovan ett starkt incitament för att anta ett helhetsperspektiv när det gäller att inhämta kunskap om barn och ungdomars livsvillkor. Dessa skapas inte *enbart* i hemmet, i skolan eller i föreningen, utan formas i ett samspel med varandra och kan inte ses som isolerade fenomen. Att inte särskilja de olika livssfärer som ungdomar lever i är därmed fruktbart för att förstå skillnader i förutsättningar och möjligheter för unga människor samt för att aktivt kunna arbeta med förändring i barn- och ungdomsrelaterade frågor.

¹⁴ Fraser, 2003

¹⁵ Krantz och Lundholm, 2010

Fritid

Sammanfattning

I kapitlet kartläggs flertalet aspekter av ungdomarnas fritid, bland annat hur mycket fritid ungdomarna upplever att de har och hur väl utbudet av fritidsaktiviteter stämmer överens med deras önskemål. Redovisas gör även föreningsdelaktighet och vilka aktiviteter man sysselsätter sig med. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- Föreningsidrottandet minskar
- Besöksfrekvensen på fritidsgårdarna minskar
- Fritidsgårdar/caféer är platser man vill umgås på, men som det råder brist på
- På gymnasiet tycker fler att det inte finns något att göra på fritiden
- På gymnasiet ökar behovet av kollektivtrafik för att ha en fungerande fritid

Högstadiet

Högstadiegruppens upplevelser av sin fritid förändras positivt över tid. Det avspeglas i att något fler känner att de har lagom med fritid och hinner med att göra det de vill (63% -> 69%) och att det finns mycket att göra på fritiden av det de är intresserade av (76% -> 83%). I dessa avseenden är ungdomarna något mer positiva än riksgenomsnittet.

Bilden av vilka specifika fritidsaktiviteter man sysselsätter sig med ser överlag likadan ut, både över tid och i jämförelse med riket, men några undantag finns. Exempelvis minskar föreningsidrottandet (69% -> 58% på veckobasis) och det finns idag fler ungdomar som *överhuvudtaget inte* är involverade i dessa aktiviteter. Idrottande utanför föreningslivet ligger dock kvar på samma nivå (65% på veckobasis) vilket är högre än riksgenomsnittet. Utöver detta sker en minskad tillströmning till fritidsgårdar/ungdomens hus. De som besöker verksamheterna (oavsett besöksfrekvens) går ned (38% -> 28%) vilket är betydligt lägre än riksgenomsnittet (48%). En av förklaringarna till minskningen är troligen att utbudet av kommunens fritidsgårdar har minskat under samma tidsperiod. Här bör även slutligen nämnas att färre ungdomar går på fest (12% -> 4% på veckobasis).

Den ovan nämnda trenden för fritidsgårdarna reflekteras även i svaren för hur många ungdomar som *oftast* brukar vara på fritidsgården när de träffar kompisar på fritiden. Andelen minskar från 6% till 2%, vilket är fem gånger mindre än för riket som helhet (10%). Den *vanligaste* platsen för umgänge är hemmet. Drygt 8 av 10 anger detta, vilket är relativt stabilt över tid och i paritet med riket. När ungdomarna i Mark kommun vistas *utomhus* på fritiden är de dock *mer* ofta ute i naturen och går *mindre* ofta runt på stan jämfört med riksgenomsnittet. Detta kan delvis bero på att Mark kommun är en landsbygdskommun i den meningen att stadskärnan i centralorten är för liten för att definieras som "stan". Stan blir istället större närliggande städer som Borås och terminologin för Mark blir "byn".

När ungdomarna får skriva fritt om vilka *ställen* som saknas att umgås med kompisar på, framträder i huvudsak två svar: Fritidsgårdar och caféer. Tendensen är tydlig både 2007 och 2010. Utsagorna om fritidsgårdar handlar dels om att de är för få till antalet, dels om att de redan befintliga fritidsgårdarna har öppet för sällan och på fel tider. Resultaten är särskilt intressanta mot bakgrund av att antalet fritidsgårdar har minskat över tid och att de sällan har öppet i direkt anslutning till skoldagens slut. Caféer talas

om som en naturlig samlingsplats där man ”kan hänga” utan att hitta på något speciellt och utan krav från vuxenvärlden. Andra liknande, men i svaren mindre framträdande, typer av platser är skate-/cykelpark, Internetcafé och discon.¹⁶

En annan fritextfråga behandlade huruvida det saknades *fritidsmöjligheter*, vilket till skillnad från ovanstående stycke inte nödvändigtvis behöver relatera till fysiska platser. Fritidsgårdar och caféer får därför inte lika mycket uppmärksamhet här, även om de nämns av flera. Mest framträdande är istället BMX/skate och fotboll. Det förstnämnda avser såväl större områden som parker eller gator, men även specifika ramper att åka på. Det sistnämnda avser dels en brist på lag att spela i (i huvudsak för tjejer) samt att befintliga fotbollsplaner är för få eller i för dåligt skick. Andra aktiviteter som nämns, men i något mindre omfattning, är badhus (hopptorn på Kaskad) paintball och go-kart.¹⁷ En viktig skillnad mellan 2007 och 2010 är att önskemålen om BMX/skate, fotboll och badhus avtar i omfattning. Det kan bero på att kommunen under de senaste åren har tillgodosett ungdomarnas önskemål, men kan även ha att göra med att nuvarande högstadiegrupp har andra preferenser.

Fritidsaktiviteterna i Mark kommun är starkt uppdelade efter traditionella könsmonster, vilket även är fallet i riket som helhet. Betydligt fler killar sysselsätter sig med att fiska, jaga, meka med fordon samt spela TV-/datorspel. Fler killar åker även snowboard/skateboard och spelar rollspel, men här är inte könsskillnaderna lika framträdande. När det gäller tjejerna håller betydligt fler på med musik, sång, dans och teater, samtidigt som de oftare *besöker* sådana typer av evenemang än vad killar gör. Skapande verksamhet som att måla och sy är också avsevärt mer framträdande bland tjejer. De ägnar sig dessutom oftare åt att gå på café, konsert, besöka biblioteket samt läsa och skriva. Trots ovan beskrivna uppdelning upplever dock högstadiegruppen i mycket låg grad att deras fritid är könsbegränsande. Endast 8% svarar att det finns saker på deras fritid som de inte kan göra på grund av deras kön, vilket är lägst av samtliga kommuner som har deltagit i Luppen 2010.

De ovan beskrivna könsskillnaderna i fritidsaktiviteter avspeglas även i var man oftast umgås med sina kompisar. Fler tjejer umgås i hemmet och fler killar umgås utomhus. Det förstnämnda är en trend som återfinns även i riket, medan umgänget utomhus är likvärdigt mellan könen på riksnivå. Även föreningsmedlemsskapen påverkas. Tjejer är i större utsträckning medlemmar i kulturföreningar och hobbyföreningar, medan killar är mer framträdande i föreningar relaterade till idrott och teknik. Skillnaderna är bestående över tid och i paritet med riket.

Gymnasiet

När högstadieeleverna kommer upp på gymnasiet förändras deras upplevelser av fritiden. Killarna tenderar att ha sin fritid mer i balans, medan tjejerna upplever det motsatta och oftare inte hinner med att göra det de vill. Trenden är tydlig även för riket som helhet. Jämfört med riksgenomsnittet har dock både fler tjejer och killar i Mark sin fritid i balans. En annan tendens som återfinns både i Mark och i riket är att fler nu tycker att det finns lite eller ingenting att göra på sin fritid (Mark: 23% ->32%) Avsaknaden av fritidsaktiviteter gäller tjejer och killar i lika hög grad.

¹⁶ Här bör observeras att frågan har ett högt internt bortfall, 69%.

¹⁷ Här bör observeras att frågan har ett högt internt bortfall, 68%.

Att tjejer upplever en ökad stress och inte hinner med sin fritid i lika hög utsträckning syns tydligt i de specifika fritidsaktiviteterna. Det är de starkt kvinnodominerade fritidsaktiviteterna (däribland att sjunga, spela instrument, skapa musik, måla, sy, läsa och skriva) som flest väljer att sluta sysselsätta sig med. En del av förklaringen är sannolikt att de prioriterar skolan högre. Jämfört med riket har dock inte Mark kommun anmärkningsvärt låg aktivitetsnivå inom dessa områden.

I övrigt kan noteras att även föreningsidrotten tappar ungdomar. De som aldrig föreningsidrottar ökar markant (28% -> 46%). Samma tendens finns för besök på fritidsgård/ungdomens hus. Istället ökar närvaron på fester betydligt. Gruppen som går på fest minst en gång/månad ökar från 38% till 64%. Samma utveckling återfinns även i riket som helhet. Gymnasieungdomarna i Mark skiljer sig dock avsevärt från riksgenomsnittet på en punkt: Endast 17% går runt på stan med kompisar varje vecka, motsvarande värde för riket är 45%.

Likt högstadiegrupperna så avspeglas trenden för fritidsgårdarna i svaren för var ungdomarna *oftast* brukar vara när de träffar kompisar på fritiden. Andelen minskar från 6% till 1%, vilket är lägre än för riket som helhet (4%). Samma tendens kan skönjas kring föreningsidrotten, där umgänge utomhus minskar i omfattning (29% -> 20%). Umgås på café blir däremot mer vanligt (5% -> 12%). Den i särklass *vanligaste* platsen för umgänge är dock fortfarande hemmet, vilket 8 av 10 anger.

Under gymnasietiden är det fortfarande fritidsgårdar och caféer som ungdomarna pekar ut som platser de saknar att umgås på. Skillnaden är dock att caféer ökar i betydelse över tid och nu är något viktigare än fritidsgårdar. Caféerna ses i vissa fall inte bara ur ett umgängesperspektiv, utan även som en viktig mötesplats för att plugga efter skolan. I anslutning till detta nämner några att prisnivån är viktig för att locka till sig besökare. Vidare bör nämnas att flertalet nu använder begreppet "ungdomsgård" istället för "fritidsgård", vilket sannolikt hänger samman med en förändrad bild av verksamhetens målgrupper och aktiviteter. Här kan även skönjas ett ökat behov av "uteställen", sannolikt delvis beroende på att de flesta nu har introducerats för alkohol (se kapitel "hälsa" för mer detaljerad information). Behovet är dock betydligt mindre omfattande än caféer och fritidsgårdar.¹⁸

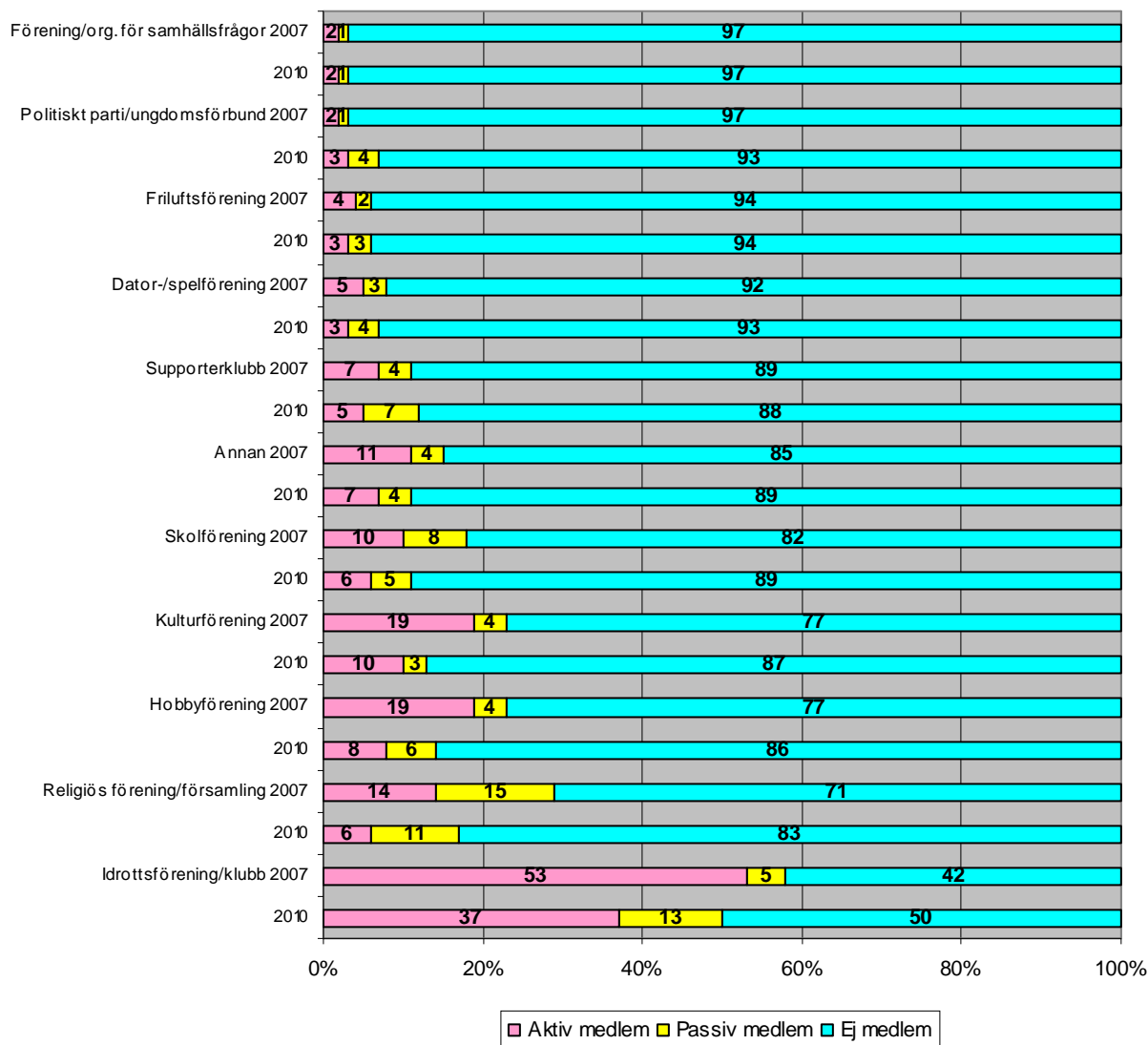
När det gäller *fritidsmöjligheter* var, som tidigare nämnts, avsaknad av BMX/skate och fotboll mest framträdande på högstadietiden. På gymnasiet avtar detta och endast ett fåtal nämner dem. Variationen av specifika fritidsaktiviteter är nu istället betydligt större. Här kan även skönjas ett större fokus på konsumtion och transport. Flertalet efterfrågar olika typer av affärer och/eller "shoppingmöjligheter" samt bättre möjligheter att ta sig "till stan" med kollektivtrafiken. Denna attitydskillnad reflekterar sannolikt ungdomarnas något större köpkraft i och med att fler nu har sommarjobb och extrajobb (se kapitel "arbete" för mer detaljerad information) och att kommunen får svårare att tillgodose ungdomarnas intressen (se tidigare avsnitt i föreliggande kapitel) samt att fler nu börjar se sin framtid utanför kommunens gränser (se kapitel "framtid för mer detaljerad information).¹⁹

¹⁸ Här bör observeras att frågan har ett högt internt bortfall, 81%.

¹⁹ Här bör observeras att frågan har ett högt internt bortfall, 78%.

Slutligen kan man i diagram 1 nedan konstatera att medlemskapen i flertalet typer av föreningar sjunker över tid. Det gäller framför allt föreningsidrotten, vilket sammanfaller med resonemangen om fritidsaktiviteter ovan. Vissa andra föreningar har en mer konstant tillströmning av ungdomar, i huvudsak de som redan 2007 engagerade relativt få ungdomar. I övrigt kan man konstatera att Marks gymnasieungdomar överlag uppvisar samma grad av föreningsdelaktighet som riksgenomsnittet.

Diagram 1- Föreningsmedlemskap: Högstadiet 2007 & 2010²⁰

²⁰ De som har ett förtroendeuppdrag har inkluderats i gruppen aktiva medlemmar. Dessa varierar mellan 0%-4% beroende på typ av förening.

Skola

Sammanfattning

Kapitlet tar upp ungdomarnas syn på sin skolgång, både i form av trivsel och sociala relationer samt möjligheten till inflytande och delaktighet. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- Skolklimatet förbättras betydligt över tid
- Många elever vill ha inflytande över sin skolsituation, men upplever att de inte får
- Tjejer vill bestämma mer än killar, men killar upplever att de får bestämma mer
- Skolbibliotek, skolmat och schema upplevs vara bättre på gymnasiet än högstadiet

Högstadiet

En övergripande slutsats om skolklimatet på högstadieskolorna är att det förbättras över tid. 2007 ansåg 2/3-delar av högstadiegruppen att stämningen i skolan var bra, vilket 2010 ökar till 4/5-delar (och är i paritet med riket). Fler tycker dessutom att elever och lärare behandlar varandra med respekt (52% -> 65%) och att skolmiljön är bra (54% -> 68%). Det är framför allt tjejer som blir mer positiva i dessa hänseenden. Gruppen som anser att sexuella trakasserier är ett problem i skolan halveras (18% -> 9%). Främlingsfientlighet och mobbning upplevs vara mer utbrett än sexuella trakasserier, men positivt är att omfattningen av dessa problem inte ökar över tid och inte heller avviker negativt mot riket. 2007 var det framför allt killar som tyckte främlingsfientlighet var ett problem, men 2010 upplever tjejer och killar det som lika bekymmersamt.

Om föregående stycke behandlar de sociala och relationsmässiga aspekterna av skolgången, så tar diagram 2 upp de mer praktiska aspekterna av densamma. Diagrammet visar att högstadiegruppernas nöjdhet med schemat, skolmaten och möjligheten att få extra hjälp och stöd vid behov är relativt konstant över tid och i hög grad likvärdig med riket. Minst tillfredsställd är man med skolmaten, där cirka 1 av 4 är nöjda. Nöjdheten med skolbiblioteket är hög men går ner över tid, dock fortfarande över riksgenomsnittet. Tjejer och killar tycker ungefär likadant både i Mark kommun och i riket. Undantaget i Mark är schemat, där tjejerna är mer nöjda.

Diagram 2 – Nöjdhet med skolans praktiska aspekter: Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010

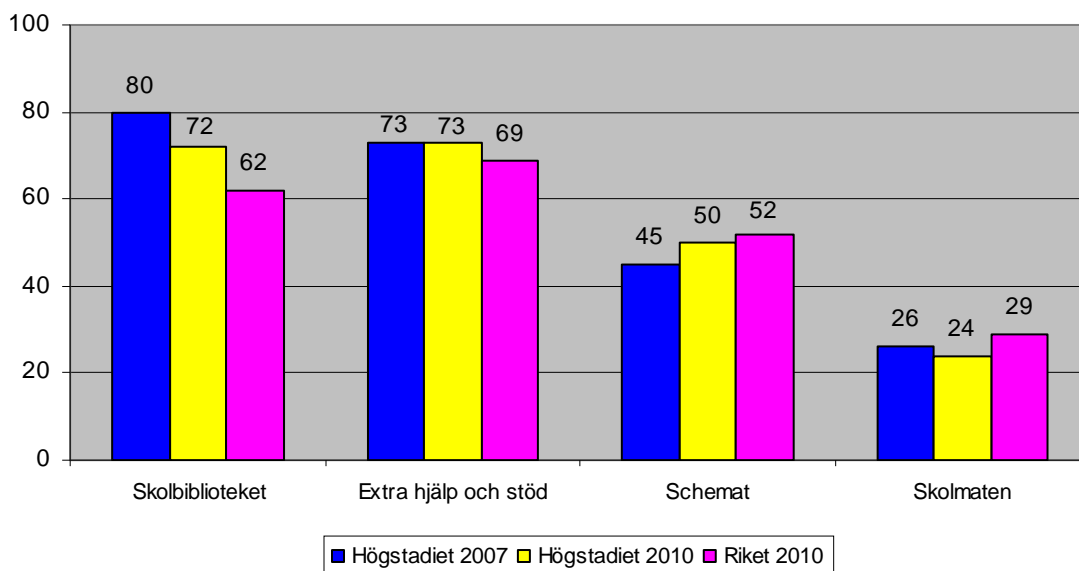
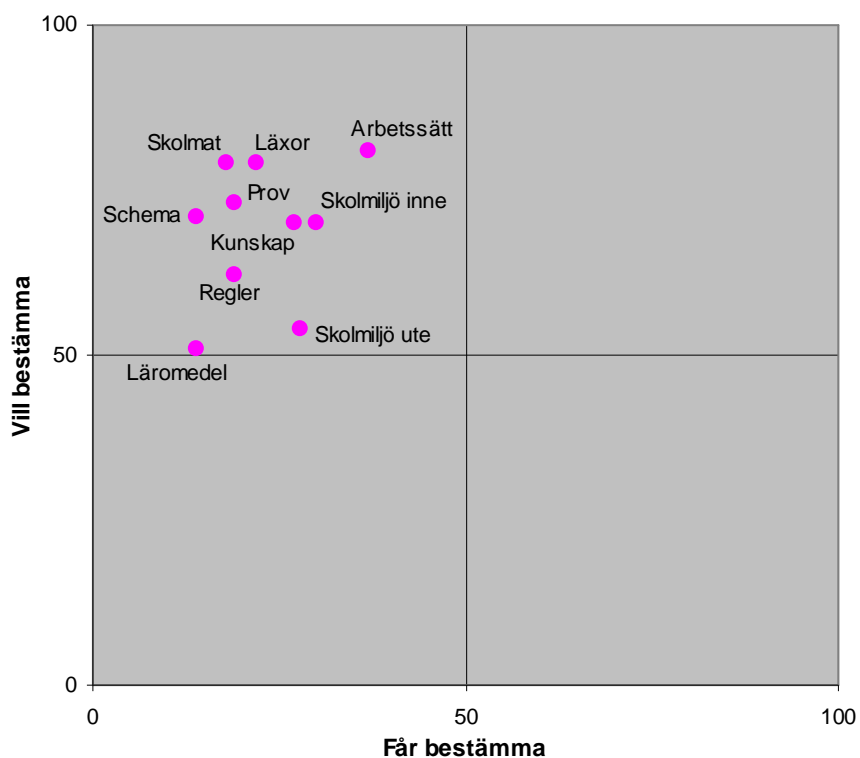

Diagram 3 nedan illustrerar relationen mellan elevernas *vilja* att ha inflytande i skolfrågor och den *upplevda graden av* faktiskt inflytande. 10 aspekter behandlas, vilka kan hamna i ett av diagrammets fyra hörn, där respektive hörn representerar olika utfall.

1) I det *övre vänstra hörnet* återfinns aspekter som eleverna vill vara med och bestämma över, men upplever sig inte få. 2) I det *övre högra hörnet* placeras aspekter som eleverna både vill och får bestämma över. 3) I det *nedre vänstra hörnet* hittas aspekter som eleverna varken vill eller får bestämma över. 4) I det *nedre högra hörnet* finns aspekter som eleverna inte vill bestämma över, men upplever sig ändå få bestämma över.

Diagram 3: Inflytande i skolan - Högstadiet 2010

Samtliga punkter i diagrammet hamnar i det övre vänstra hörnet. Det visar tydligt att eleverna överlag vill ha mycket inflytande över sin skolsituation, men upplever sig ha begränsade möjligheter till faktisk påverkan. Det gäller framför allt konkret studierelaterade aspekter såsom schemaläggning, läxor och prov. Arbetsätten vill eleverna bestämma mest över, vilket också är där de upplever sig ha störst påverkansmöjligheter. Tjejer *vill* överlag bestämma mer, i synnerhet när det gäller skolmiljön inne och ute. Däremot upplever killar att de *får* bestämma mer. Könsskillnaderna stämmer väl överens med riksgenomsnittet.

Högstadiegruppens *vilja* att utöva inflytande över skolsituationen blir mer utbredd över tid. 2010 vill fler elever påverka samtliga 10 aspekter, jämfört med deras motpart 2007. Högstadiegruppen 2010 skiljer sig dock inte nämnvärt mot riksgenomsnittet. Den upplevda *möjligheten* att påverka är relativt konstant över tid, men däremot lägre än riksgenomsnittet för samtliga 10 aspekter. I ett diagram för riksgenomsnittet skulle således punkterna placera sig mer till höger än vad som är fallet i diagram 1.

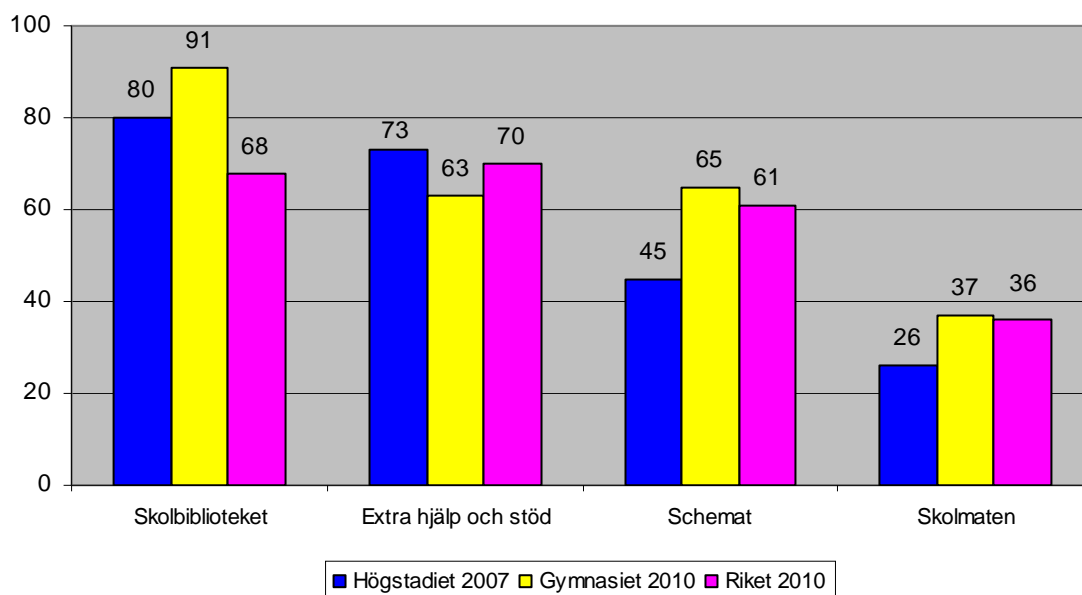
Det faktiska elevinflytandet försvåras ytterligare genom att knappt 4 av 10 upplever sig veta vad de ska ha inflytande över i skolan. Lika många (eller snarare få) menar att skolan uppmuntrar dem att medverka i klassråd och elevråd. Tjejer och killar upplever problematiken i lika hög grad. Situationen är inte unik för Mark kommun, utan är i princip identisk med riksgenomsnittet. En positiv utveckling över tid är dock att fler elever upplever att skolpersonalen tar elevrådet på allvar (56% -> 66%), vilket dessutom är högre än riket som helhet (57%).

Gymnasiet

Upplevelserna av skolsituationen på högstadiet respektive gymnasiet är vitt åtskilda från varandra. Betydligt fler upplever att stämningen är bra när man kommer upp på gymnasiet (67% -> 89%), detsamma gäller skolmiljön (54% -> 84%). Dessutom tilltar uppfattningen att lärare och elever behandlar varandra med respekt (52% -> 70%). Gruppen som upplever att mobbning är ett problem minskar kraftigt (28% -> 10%). Tjejer och killar har i dessa fall överlag samma uppfattningar. Utvecklingen är givetvis positiv, men inte unik för Mark kommun då samma tendenser går att urskilja för rikets genomsnittskommun.

Diagram 4 nedan åskådliggör hur eleverna blir mer nöjda med skolbiblioteket, schemat och skolmaten när de kommer upp på gymnasiet. Nöjdheten med de två sistnämnda aspekterna är i paritet med riksgenomsnittet, medan skolbiblioteket får betydligt högre betyg än i riket som helhet. Däremot minskar nöjdheten över tid vad gäller möjligheten att få extra hjälp och stöd, vilken är något lägre än i riket. Här bör poängteras att denna bedömning görs av samtliga elever, och inte uteslutande av dem som de facto erhåller extra hjälp och stöd. I stora drag bedömer tjejer och killar nöjdheten på ett likartat sätt.

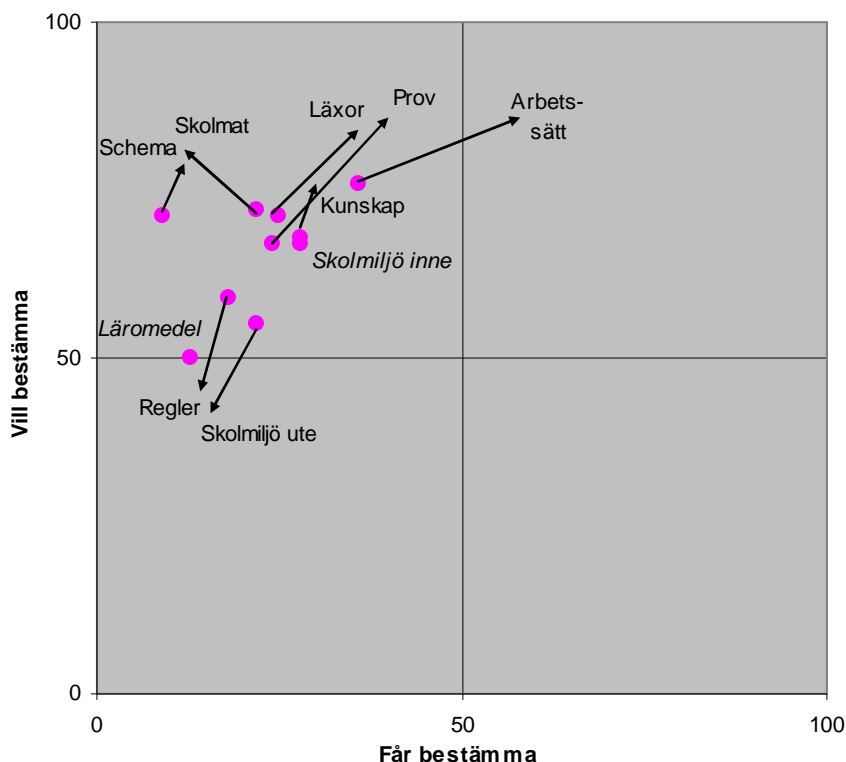
Diagram 4 - Nöjdhet med skolans praktiska aspekter: Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010

När det gäller förändring i inflytandefrågor mellan högstadiet och gymnasiet går några tydliga tendenser att urskilja. I högstadiet fanns de flesta inflytandeaspekter cementerade i mitten av det övre vänstra hörnet, vilket indikerar en tydlig diskrepans mellan viljan och möjligheten att bestämma över sin skolsituation. Diskrepansen kvarstår i all huvudsak 2010, men i flera fall sker rörelser gentemot det övre högra

hörnet, vilket pekar på en mer jämn balans mellan vilja och möjlighet. Det gäller tre studierelaterade områden: Läxor, prov och arbets sätt. Trots detta är det bara 1 av 10 aspekter som över hälften tycker sig få bestämma över. Regler och skolmiljö är två områden som eleverna vill påverka i lägre grad, vilket harmonierar med förändringen av de faktiska förutsättningarna. Det resulterar i att dessa aspekter 2010 hamnar i det nedre vänstra hörnet. Slutligen, fler vill bestämma över skolmaten, men färre upplever sig få.

Diagram 5: Inflytande i skolan - Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010²¹

Tjejers benägenhet att *vilja* bestämma mer än killar är konstant över tid. Undantagen är skolmiljön ute och regler. Killar upplever dock att de *får* bestämma mer, vilket är en bestående tendens genom högstadiet och gymnasiet samt högst jämförbart med riket. Undantaget är arbetsätten, där tjejerna upplever sig ha större inflytande, ett inflytande som även förstärks över tid.

På ett mer generellt plan ser problematiken med elevinflytande likartad ut från högstadiet till gymnasiet. Fortfarande upplever cirka 4 av 10 att de vet vad de ska ha inflytande över i skolan och att de blivit uppmuntrade av skolan att medverka i klassråd och elevråd. Gymnasiekillarna menar i högre grad att de vet vad de ska ha inflytande över, vilket är något paradoxalt då det framför allt är tjejerna som vill vara med och bestämma. Här bör noteras att könsskillnaderna på högstadiet var försumbara. Positivt är dock att Mark kommun ligger över riksgenomsnittet vad gäller gymnasieelevernas känsla av att elevrådet tas på allvar av skolpersonalen (55% jmf 46%).

²¹ Kursiv = oförändrad över tid. Värden för 2007 motsvaras av de lila punkterna och värden för 2010 där respektive pil slutar

Politik, samhälle och inflytande

Sammanfattning

Kapitlet syftar till att redogöra för ungdomarnas syn på inflytande och delaktighet i kommunen. Här diskuteras även hur ungdomarna skulle vilja utveckla kommunen om de själva fick agera i rollen som politiker. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- *Intresset för politik och samhällsfrågor ökar markant*
- *Viljan att påverka frågor som berör unga i kommunen är konstant över tid, men betydligt mindre omfattande än bland ungdomar i många andra kommuner*
- *Ungdomar i Mark är dock mer aktiva än andra när det kommer till specifika aktiviteter i syfte att påverka*
- *Endast var tionde ungdom anser sig ha stora möjligheter att föra fram sin åsikt till dem som bestämmer i kommunen*

Högstadiet

Som tidigare har nämnts går den nationella ungdomspolitikerna ut på att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande över livets samtliga beståndsdelar: Samhället i stort men också närmiljön i skolan, bostadsområdet och föreningslivet. Ungas inflytande villkoras av flera saker. Först och främst måste ungdomarna vara intresserade. Sedan krävs en vilja att påverka sin egen och andras livssituation och möjligen även att vara positivt inställd till att träffa de som bestämmer i olika frågor. Därutöver måste faktiska möjligheter finnas för att åsikterna ska kunna föras fram, samtidigt som de tas på allvar. I de fall ungdomar ska organisera sig på ett djupare plan och representera kommunens unga är det dessutom en fördel om det finns en bred förankring i ungdomsgruppen som helhet.

Enkätsvaren visar att intresset för *politik* ökar markant i högstadiegruppen (12% -> 29%), så även delvis intresset för *samhällsfrågor* (30% -> 40%). Högstadiegruppen 2010 är mer intresserade än riksgenomsnittet. Detta påverkar dock inte *viljan* att vara med och påverka i frågor som rör kommunen, vilken är konstant över tid. Dessutom är villigheten inte särskilt omfattande. Endast 24% vill vara med och påverka, vilket är lägre än samtliga kommuner som deltagit i Lupp 2010. I övriga kommuner är mellan 30%-49% villiga att vara med och påverka.²²

De två främsta skälen till att *inte* vilja vara med och påverka var 2007 att man inte var tillräckligt intresserad (55%) och att man upplevde sig kunna för lite om hur det gick till (37%). I högstadiegruppen 2010 minskar dessa motiv i omfattning (till 46% respektive 28%). Den sammantagna bilden är således att fler ungdomar har både kunskapen och intresset, men att det inte omsätts i praktisk handling och engagemang. Ur det perspektivet verkar högstadiegruppen för tillfället relativt passiv när det kommer till övergripande kommunalt engagemang. Här bör vidare nämnas att trots den minskade betydelsen av ovanstående två motiv så är de fortfarande mer frekvent angivna än andra, men i lägre grad än i riket som helhet. Utöver detta anger 27% alternativet att deras tankar och idéer inte spelar någon roll eftersom de som bestämmer ändå inte lyssnar på vad de har att säga. Siffran är i paritet med riksgenomsnittet.

²² Värdet för genomsnittskommunen är 40%

Det ökade intresset för politik och samhällsfrågor får heller inga effekter när det gäller relationen till lokala beslutsfattare. Lika många (6 av 10) anser det viktigt att ungdomsgrupper och beslutsfattare träffas och diskuterar. Lika många (3 av 10) vill personligen träffa kommunens beslutsfattare. Uppfattningarna i Högstadiegruppen 2010 stämmer mycket väl överens med riket som helhet. Detsamma gäller åsikten att man anser sig ha mycket begränsade möjligheter att själv föra fram sina åsikter till dem som bestämmer. Endast 1 av 10 tycker att de har stora möjligheter. 5 av 10 tycker de har små möjligheter och resterande 4 av 10 vet inte vilka möjligheter som finns. När det gäller könsskillnader så är det i synnerhet tjejer som står för det ökade intresset av politik och samhällsfrågor. Tjejer tenderar dessutom att tycka att det är viktigare att ungdomsgrupper och politiker träffas och diskuterar, vilket även gäller tjejer i riket som helhet. Tjejer och killar är dock lika benägna att själva vilja träffa beslutsfattare i kommunen.

När ungdomarna betraktar sig själva som beslutsfattare i kommunen prioriteras övergripande verksamheter i offentlig sektor högt, såsom skola och sjukvård. Arbete mot kriminalitet står också i fokus. Dessa områden lyfter båda högstadiegrupperna fram, vilket även är fallet i riket som helhet. Högstadiegruppen 2010 prioriterar dock arbeten för unga *högre*, samt lika lön för lika arbete *lägre*, än sin motsvarighet 2007.

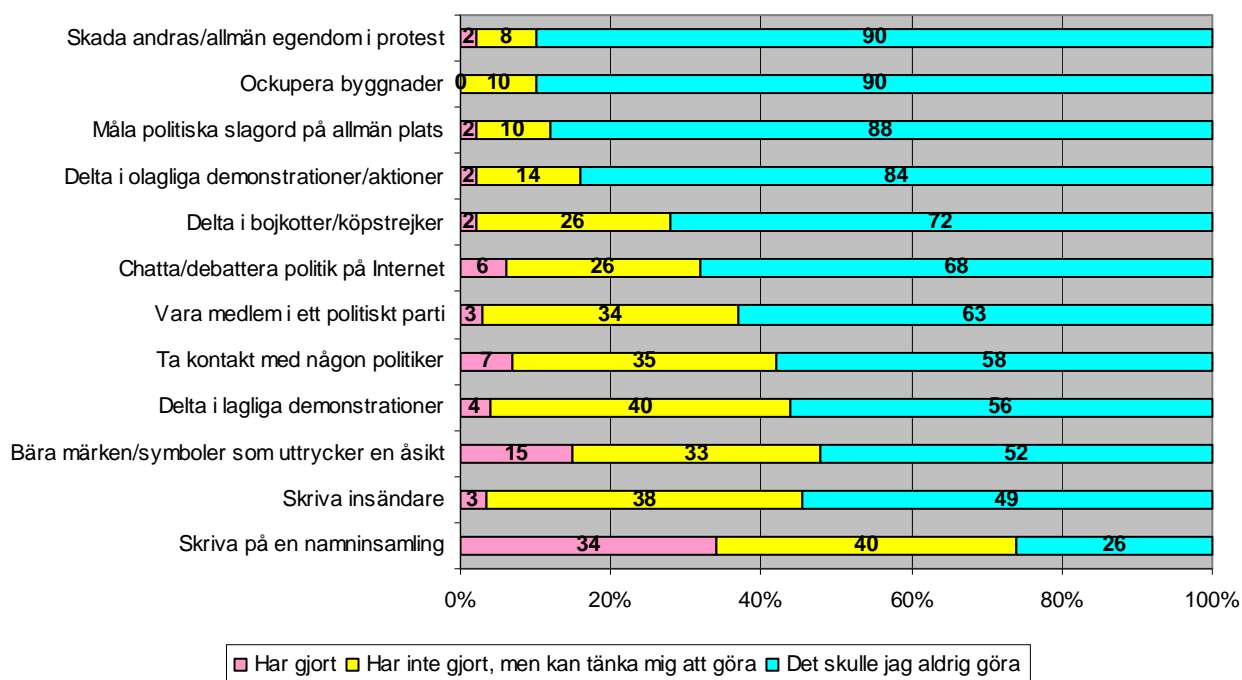
Överlag har tjejer och killar samma preferenser, men några framträdande skillnader finns. Tjejer fokuserar mer på jämställdhet (lika lön för lika arbete), ungas psykiska hälsa och sjukvård. Detta förefaller vara en rimlig prioritering i den meningen att kvinnor i många fall de facto har sämre löner och hälsa än män.²³ Killarna inriktar sig istället på arbete mot kriminalitet och idrottsanläggningar.

När ungdomarna lägger rollen som beslutsfattande politiker åt sidan och istället fokuserar på att påverka kommunen utifrån sina nuvarande förutsättningar och i rollen som ungdom, framträder några intressanta mönster. I högstadiegruppen 2007 uppges framför allt två påverkansområden: *Skolan och fritiden*. Dessa områden utgör en stor del av deras egen livssituation och är därmed centrala för dem själva och ungdomsgruppen som helhet. Samma trend kan skönjas i högstadiegruppen 2010. Här går således att tala om ett relativt framträdande individ- och grupperspektiv. En viktig förändring över tid är dock att gruppen som antar ett mer övergripande *samhällsperspektiv* blir större över tid, men dock inte lika stor som gruppen med individ- och grupprelaterat dito. Det är framför allt miljön och människors lika värde och rättigheter som får ökat fokus. Utöver detta nämner några sjukvården, och i vissa fall det konkreta exemplet med en eventuell nedläggning av sjukhuset i Skene.

Ovan diskuterades *vad* ungdomarna vill påverka, diagram 6 på nästkommande sida illustrerar istället *hur* man vill påverka.

²³ För mer detaljerad information om kvinnors och mäns hälsa, se kapitlet "hälsa".

Diagram 6: Tillvägagångssätt i syfte att påverka – Högstadiet 2010

En viktig distinktion mellan tillvägagångssätten är att de fyra översta är olagliga och således betraktas av samhället som ej önskvärda beteenden. Det förklarar varför få har använt dem och varför många aldrig skulle tänka sig att använda dem. Övriga åtta tillvägagångssätt är lagliga vilket bidrar till att fler använt dem, men framför allt överväger att göra det. På det stora hela liknar högstadiegruppens förhållningssätt riket som helhet. Däremot avspeglas det ovan nämnda ökade politiska intresset genom att fler kan tänka sig att vara medlem i ett politiskt parti och ta kontakt med politiker.

Flest har skrivit på en namninsamling, men detta är samtidigt något som kräver relativt lite tid, energi och engagemang. Allt som behövs är en signatur och några minuters uppmärksamhet. Därefter följer att bära märken och symboler, vilket också tar begränsat med tid i anspråk. Däremot krävs sannolikt ett större engagemang eftersom det framförda budskapet eller förhållningssättet så uppenbart är knutet till individen. En annan bidragande orsak är *möjligheterna* att utöva tillvägagångssätten. Det är exempelvis mer sannolikt att få chansen att skriva på en namninsamling på stan än att delta i demonstrationer, bojkotter och köpstrejker.

Svaren indikerar vad ungdomarna är beredda att göra för att föra fram sin åsikt och påverka andra. I en tid där Internet i allmänhet och sociala medier i synnerhet upptar mer av ungdomarnas tid, är det intressant att fler fortfarande kan tänka sig att ta direktkontakt med politiker än att chatta/debattera politik på Internet. Killar är mer benägna att använda de olagliga tillvägagångssätten, fler killar har även praktisk erfarenhet av dem. De vanligaste lagliga tillvägagångssätten, namninsamling och bära märken/symboler, föredras i större utsträckning av tjejer.

Gymnasiet

Intresset för *politik* ökar kraftigt mellan högstadiet och gymnasiet (12% -> 42%) och gymnasiegruppen har ett mer utbrett politiskt intresse än i riket som helhet. Intresset för *samhällsfrågor* ökar också (30% -> 49%) men är i paritet med riksgenomsnittet. Detta verkar dock inte sammanlänkat med *viljan* att vara med och påverka i frågor som rör kommunen, vilken är konstant över tid. Dessutom är villigheten betydligt mindre än på andra håll i landet. Cirka 2 av 10 vill påverka, vilket är hälften av riksgenomsnittet (4 av 10)

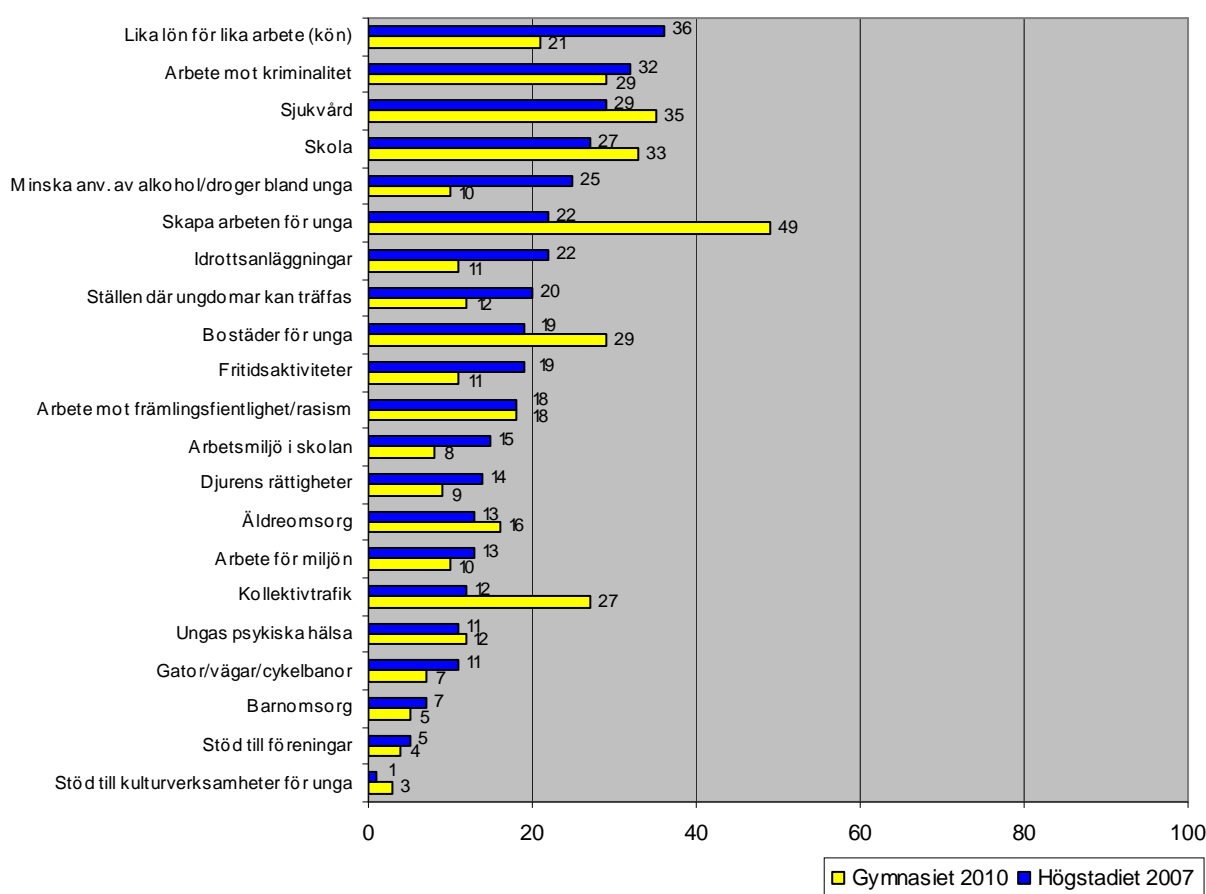
När det gäller skäl till att inte påverka frågor som rör kommunen liknar utvecklingen mellan högstadiet och gymnasiet den som ovan nämndes för högstadiegrupperna 2007 och 2010. Gruppen som inte vill påverka har större kunskap och intresse, men vill likväl inte engagera sig. Här kan även noteras att "inte ha tid" är ett mindre vanligt skäl i Mark jämfört med riket (18% jmf 27%). Den sammantagna bilden av gymnasieungdomarna är att de, likt högstadieungdomarna, har en svag koppling till kommunen när det gäller ett mer långsiktigt ansvarstagande och engagemang för kommunens utveckling. Skillnaderna mellan tjejer och killar är små eller obefintliga och stabila över tid. Undantaget gäller gruppen som inte tror att deras åsikt spelar roll eftersom vuxna beslutsfattare ändå inte bryr sig om dem. På högstadiet var tjejer i majoritet (65%-35%) men på gymnasiet är förhållandet 50-50.

Det ökade intresset för politik och samhällsfrågor ger visst utslag i relationen till lokala beslutsfattare. Fler prioriterar möten mellan ungdomsgrupper och beslutsfattare. Gruppen i fråga är större än riksgenomsnittet (7 av 10 jmf 6 av 10) Att själv vilja träffa kommunens beslutsfattare är dock i hög grad oförändrat och i paritet med riket (3 av 10). Detsamma gäller uppfattningen att ungdomarna anser sig ha mycket begränsade möjligheter att själva föra fram sina åsikter till dem som bestämmer. Endast 1 av 10 tycker att de har stora möjligheter.

Det ökade intresset för möten mellan ungdomar och beslutsfattare står killarna för. Marks gymnasiekillar är mer fokuserade på detta än riksgenomsnittet. Det bör noteras att tjejer uppger sig vara mer intresserade av *samhällsfrågor* och killar mer intresserade av *politik*, en trend som är gemensam även i riket som helhet. Vad ungdomarna gör för åtskillnad mellan dessa två områden är oklart, men de är i praktiken otvivelaktigt sammankopplade.

Diagram 7 på nästa sida visar områden som ungdomarna hade velat satsa på ifall de själva varit politiker. Ett högt värde innebär att området behöver prioriteras, men varför? Är det ett uttryck för att: 1) Området bedöms som ett reellt problem, 2) Andra områden bedöms mindre viktiga att satsa på, 3) Det nuvarande politiska arbetet bedöms otillfredsställande, eller 4) Det har sin grund i personliga erfarenheter där man själv eller någon i ens närhet blivit "drabbad" eller involverad?

Diagram 7: Ungdomarna i rollen som politiker – Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010

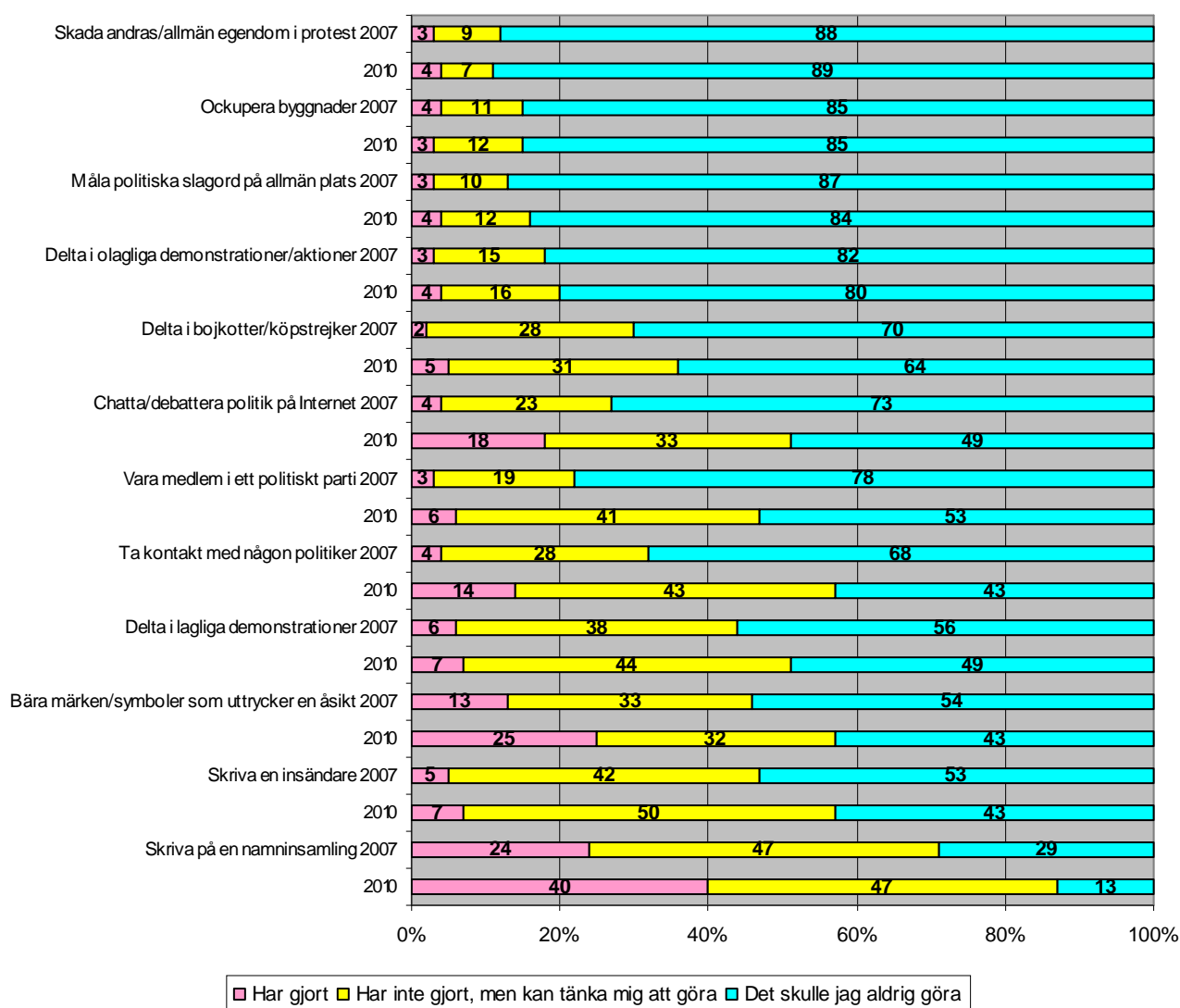

Områden som specifikt behandlar unga, och som blir mer aktuella för unga ju längre upp i tonåren man kommer, prioriteras också betydligt högre ju äldre man blir. Det gäller framför allt arbeten, bostäder och kollektivtrafik. Eftersom enkäten i detta fall begränsar ungdomarna till att markera maximalt fyra områden, innebär detta per automatik att andra områden prioriteras lägre. Det behöver således inte innebära att de i sig blir mindre viktiga, utan mindre viktiga *i relation till annat*. Ett undantag verkar i sammanhanget vara jämställda löner på arbetsmarknaden. Dessa prioriteras lägre, visserligen framför allt av killar men även till stor del av tjejer.

Betydelsen av att unga ska minska sin alkoholkonsumtion går också ned, vilket sannolikt hänger samman med att fler har introducerats för alkohol och i mer eller mindre grad numera är normalitet för de flesta. Utöver detta minskar fritidsrelaterade aspekter i betydelse (idrottsanläggningar, fritidsaktiviteter, mötesplatser för unga) vilket kan bero på den tidigare nämnda ökade stress som gör att vissa ungdomar inte hinner med sina fritidsaktiviteter, samt att fler är missnöjda med fritidsutbudet. Andra tänkbara tolkningsmöjligheter är att ungdomarna har förändrat sina preferenser eller ser sin framtid utanför kommunens gränser. I övrigt prioriteras politiskt övergripande områden som barn- och äldreomsorg lågt över tid, vilket kan bero på att sådan offentlig service ligger långt borta i tiden. De huvudsakliga könsskillnaderna består av att killar prioriterar idrottsanläggningar och arbete mot kriminalitet högre, och tjejer lönemässig jämställdhet samt arbeten för unga.

När ungdomarna kommer upp på gymnasiet har deras synsätt kring vad de vill påverka delvis förändrats. Skol- och fritidsrelaterade frågor är fortfarande centralt, men en viktig skillnad går att skönja. På högstadiet handlade fritidssynpunkterna i hög grad om *vilka* fritidsaktiviteter som borde finnas i kommunen. På gymnasiet handlar de istället om *förutsättningarna för att ta sig till* fritidsaktiviteterna. Större fokus ligger nu på kollektivtrafik och infrastruktur. Flertalet efterfrågar bättre bussförbindelser och vägar. Det handlar sannolikt inte bara om att ha tillgång till fritidsaktiviteter inom kommunens gränser, utan även i större angränsande kommuner. Den förändrade attityden hänger väl samman med den tidigare nämnda förändringen av hur ungdomarna uttrycker sig när de får skriva fritt om vad de vill påverka. Ungdomarna blir således mer mobila över tid och har ett behov i vardagen av att förflytta sig något längre sträckor. De är dock fortfarande i en relativt stor beroendeställning gentemot familj och kommunala transportmedel i och med att de ännu inte nått körkortsålder.

Diagram 8: Tillvägagångssätt i syfte att påverka – Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010

När fokus flyttas från *vad* ungdomarna vill påverka till *hur* man vill påverka, illustreras förändringar över tid i diagram 8 ovan. De olagliga tillvägagångssätten (de fyra översta i diagrammet) uppvisar ingen förändring över tid. Väldigt få har använt sig av dem och kan tänka sig att göra det i framtiden. Det ökade intresset för politik illustreras genom

att betydligt fler kan tänka sig att gå med i ett politiskt parti, ta kontakt med politiker samt debattera politik på nätet. Fler har även använt sig av dessa strategier i praktiken. De sedan högstadiet vanligaste tillvägagångssätten, bära märken/symboler och skriva på namnsamling, fortsätter att öka i användningsgrad.

Marks gymnasieungdomar är väldigt aktiva i påverkanshänseende jämfört med riksgenomsnittet. Det gäller samtliga politiskt inriktade aktiviteter såväl som namnsamling och märken/symboler. Tjejer och killar är ungefär lika benägna att använda sig av dessa strategier, men killar är i övervikt när det gäller de olagliga aktiviteterna.

Trygghet

Sammanfattning

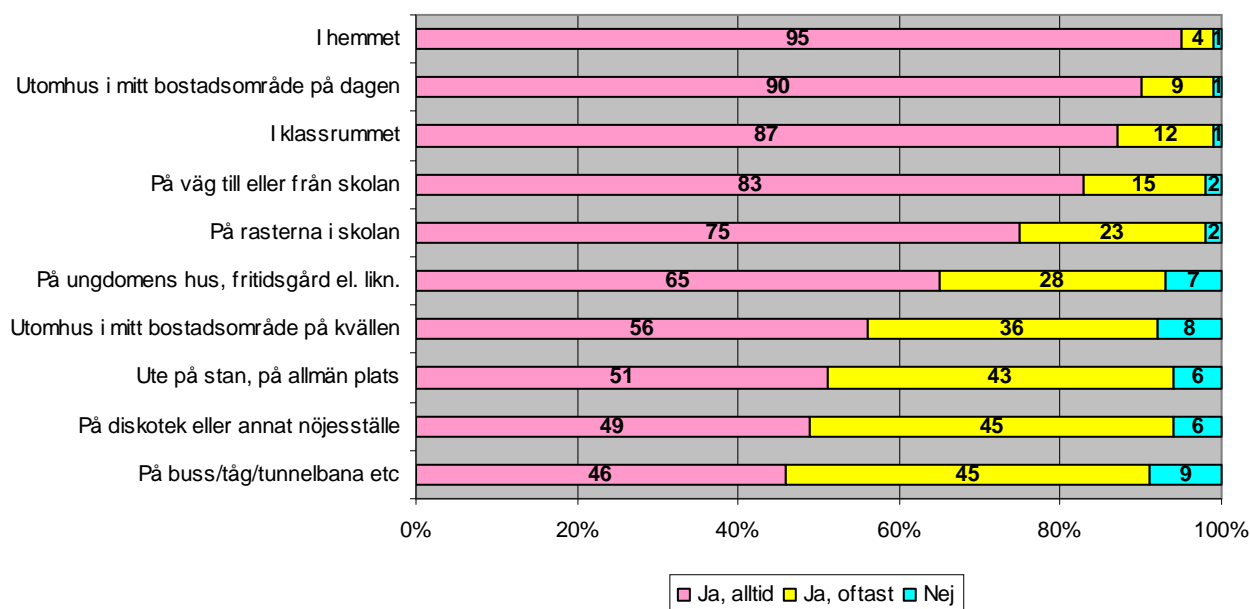
Avsnittet kartlägger hur trygga ungdomarna känner sig och på vilka platser de eventuellt kan känna sig otrygga. Här diskuteras även omfattningen av kränkande behandling och mobbning. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- Marks högstadiungdomar känner sig något mer trygga på olika fysiska platser i kommunen än riksgenomsnittet
- Trygghetskänslan på olika fysiska platser förändras mellan högstadiet och gymnasiet
- Tjejer känner sig överlag avsevärt mindre trygga än killar
- En stor del av mobbning och kränkande behandling sker i skolmiljön

Högstadiet

Diagram 9 nedan visar hur trygga ungdomarna känner sig på olika platser. Vissa av platserna behöver nödvändigtvis inte referera till en fysisk plats inom kommunens gränser, såsom ute på stan eller i kollektivtrafiken. I övrigt bör nämnas att det finns en viktig distinktion mellan svaren ”ja, alltid” och ”ja, oftast”. Det förstnämnda innebär att man aldrig har haft några som helst tvivel, medan ”ja, oftast” inrymmer ett visst mått av tvivel. Visst tvivel kan leda till oro och i förlängningen en känsla av otrygghet, men kan å andra sidan också försvinna med tiden.

Diagram 9: Trygghetskänsla på olika platser – Högstadiet 2010

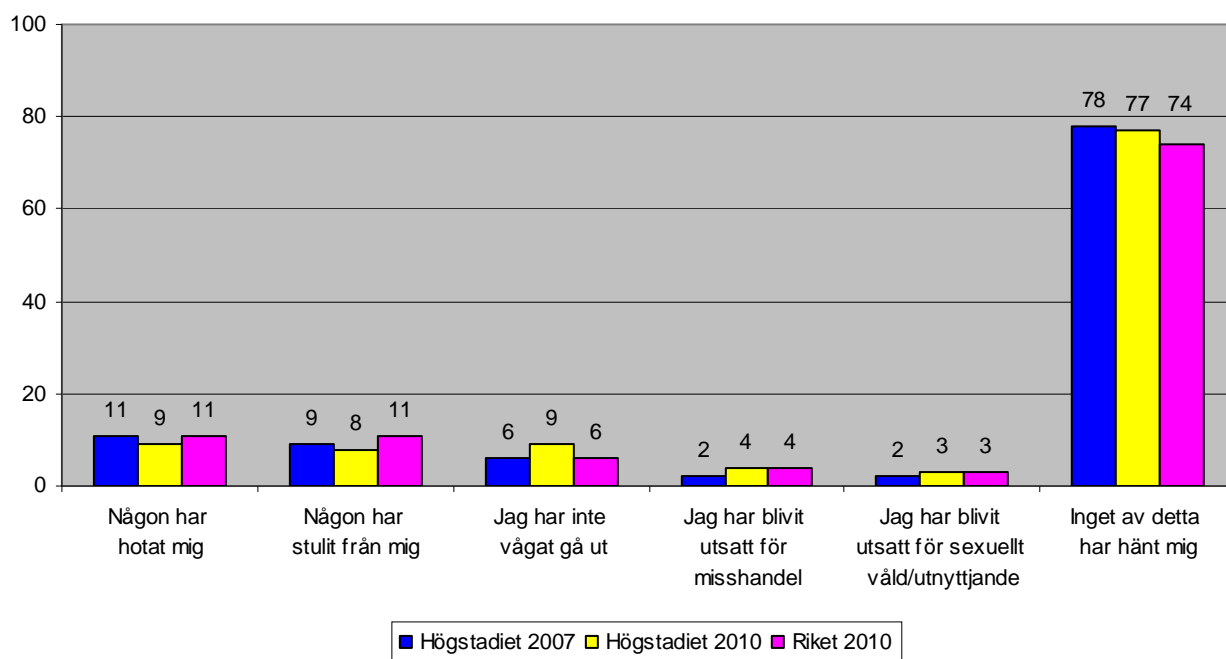

Hemmet är, föga oväntat, den mest trygga platsen att vistas på. I skolmiljön upplevs rasterna vara något mer otrygga än inne i klassrummet och på vägen till/från skolan. Positivt är dock att få ungdomar känner sig helt otrygga i skolan och hemmet, miljöer där en stor del av deras tid spenderas. Minst trygg känner man sig ute på stan, på uteställen och i kollektivtrafiken, där cirka hälften inte känner sig helt trygga.

Resultaten för Högstadiegruppen 2007 stämmer mycket väl överens med diagrammet ovan, vilket visar på att tryggheten för högstadieungdomar är konstant över tid. Jämfört med genomsnittskommunen är det något fler ungdomar i Mark kommun som känner sig helt trygga på 9 av 10 platser. Tjejer känner sig betydligt mindre trygga i kollektivtrafiken, på uteställen, ute på stan och i sitt bostadsområde på kvällen. Så är även fallet i skolmiljön, även om skillnaderna är mindre framträdande där. Tendenserna är konstanta över tid och i hög grad jämförbara med riksgenomsnittet.

Diagram 10 nedan åskådliggör benägenheten att råka ut för olika typer av incidenter. En första iakttagelse är att förekomsten av dem är relativt stabil över tid och i paritet med riket. De allra flesta (knappt 8 av 10) har inte råkat ut för någon av incidenterna. Med detta sagt har nästan var tionde högstadieelev blivit hotad, bestulen eller inte vågat gå ut. De grövsta incidenterna (sexuellt våld/utnyttjande och misshandel) förekommer sällan, men har ändå ökat något i omfattning.

Diagram 10: Råkat ut för incidenter – Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010

Enkäten ger inte svar på *var* incidenterna inträffat, men det är ändå möjligt att ta reda på *hur* incidenterna påverkar ungdomarnas trygghetskänsla för specifika platser i kommunen. Känsla av otrygghet inför en specifik plats behöver dock inte innebära att en incident har inträffat just där, eller att sannolikheten för en framtida incident där är hög. Otryggheten kan likaväl vara relaterad till andra typer av incidenter än enkäten behandlar. Resultaten säger dock någonting om hur ungdomarna som drabbas betraktar olika fysiska platser jämfört med ungdomar som inte gör det.

Det finns två platser där den kollektiva trygghetskänslan är densamma oavsett om man råkat ut för incidenter eller inte: Fritidsgården och hemmet. Resultaten indikerar således att ungdomarna känner sig bekväma med dessa platser och med de individer, såväl unga som vuxna, som finns i deras närhet. När det gäller trygghet på fritidsgården bör noteras att bedömningen till stor del görs av ungdomar som sällan eller aldrig besöker dem. De har således en relativt positiv bild av en plats som de egentligen inte har någon relation

till. Detta är ett gott betyg åt fritidsgårdarna och dess medarbetare eftersom okända platser rimligen torde framkalla motsatt effekt, det vill säga otrygghet.

Tryggheten påverkas mest negativt i offentliga miljöer såsom utomhus i bostadsområdet på kvällen, ute på stan och i kollektivtrafiken. De som inte känner någon trygghet alls i dessa miljöer ökar. Skolmiljöerna påverkas också negativt, men inte i lika hög grad. Här består skillnaden primärt i att fler anger ”ja, oftast” än ”ja, alltid”. Det gäller både på vägen till och från skolan, i klassrummet och på rasterna.

Mobbning är en annan faktor som i hög grad påverkar trygghetskänslan. Mobbning inträffar i mycket hög grad i skolmiljön, framför allt på rasterna (79%) och till mindre del i klassrummet (23%) och på vägen till och från skolan (8%). Mobbning på raster i Marks högstadieskolor är mer vanligt än riksgenomsnittet samtidigt som mobbning i klassrummet och på vägen till och från skolan är mindre vanligt. Problematiken är således starkt koncentrerad till just rasterna. De utsatta ungdomarna känner sig betydligt mindre trygga på den specifika plats i skolan som händelsen inträffat, men även delvis på andra platser i skolmiljön. Här bör också nämnas att mobbningens omfattning *generellt sett* och i relation till andra kommuner inte är ett stort problem. 14% uppger att de har blivit utsatta det senaste halvåret, vilket är konstant över tid och i paritet med riket. Tjejer och killar råkar ut för mobbning i ungefär lika stor utsträckning. En positiv utveckling över tid är att mobbningen sjunker på flertalet arenor utanför skolan, såsom utomhus på dag- och kvällstid, på träningen, i föreningslokaler, på fritidsgården samt på uteställen och i kollektivtrafiken.

Drygt dubbelt så många (31% jmf 14%) menar att de blivit *orättvist behandlade* på ett sätt så att de känt sig *kränkta*. Orättvis behandling är mindre utbrett i Mark kommun än i riket som helhet (41%). Dessutom är könsskillnaderna mindre än för riksgenomsnittet, vilket beror på att tjejerna i Mark 2010 upplever sig mindre kränkta än tre år tidigare. Ungdomarnas svar indikerar således att de gör åtskillnad på beteenden som kan definieras som kränkning och mobbning. En delförklaring är att Ungdomsstyrelsen i enkäten specificerar att mobbning exempelvis är verbala tillmälen och hot eller fysiska angrepp (såsom slag, knuff, spark, etc) som sker vid *upprepande tillfällen över en längre tid*. Man poängterar särskilt att *enskilda* slagsmål och konflikter inte är mobbning. Att bli orättvist behandlad definieras som att man medvetet blivit orättvist behandlad på ”ett allvarligt sätt”.

Definitionen av orättvis behandling är vag i den meningen att vad som är ”allvarligt” är väldigt individuellt, så även vad som kan uppfattas som ”kränkande”. Enkäten lämnar heller inget utrymme för ungdomarna att skriva fritt om *av vilken anledning* de blivit orättvist behandlade, utan får endast en fråga med fasta svarsalternativ att ta ställning till. Hälften svarar ”annat”²⁴ och en fjärdedel ”vet inte”, vilket innebär att det finns ett stort kunskapsglapp vad gäller vilka beteenden som avses. Detta tillvägagångssätt kritiserar av vissa forskare som menar att ungdomar ofta svarar nej på frågan om de blivit kränkta, men när de får berätta med egna ord kan mycket av det som beskrivs karakteriseras som kränkningar.²⁵ Det medför således en potentiell risk för mörkertal, vilket i så fall gäller alla kommuner som deltar i Lupp.

²⁴ Annat innebär andra orsaker än traditionella diskrimineringsgrunder såsom kön, ålder, sexuell läggning etc.

²⁵ Osbeck, Holm & Wernersson, 2003

Kränkningar i Mark sker i all huvudsak i skolmiljön. Resultaten i sig är på sätt och vis logiska. Ungdomarna spenderar mycket av sin tid i skolan samtidigt som ett stort antal unga och vuxna finns i deras närhet, vilka de kanske inte hade valt att umgås med på fritiden. Det finns två huvudsakliga aktörer som man kan bli kränkt av i skolan: Andra elever och skolans personal. Relationen dem emellan är 55%-45%, vilket innebär att nästan hälften som blivit kränkta i skolan har blivit det av lärare eller annan personal. Värdena är stabila över tid. Positivt är dock att omfattningen av kränkningarna går ned (39% -> 31%) vilket ligger i linje med att flertalet sociala aspekter i högstadieskolorna förbättras över tid.

En uppföljningsstudie till Luppen i Mörbylånga kommun 2009 visar att kränkningar mellan elever i mångt och mycket handlar om att *falla utanför normalitetens gränser*. De flesta upplever att det är något ”fel” på dem, vilket kan gälla allt ifrån utseende och klädstil till intressen, åsikter och umgängeskrets. I grund och botten handlar detta om att inte bli *erkänd och respekterad för den man är*. En annan viktig aspekt av kränkingsproblematiken handlar om att det till stor del är *reaktionen* som avgör huruvida ett visst beteende bedöms kränkande, vilket innebär att skuldfrågan blir oklar. Utifrån elevernas förhållningssätt skulle därmed ett specifikt beteende kunna vara både kränkande och ”skämt”, beroende på vem man frågar och hur denne reagerar.²⁶

Resultaten stämmer väl överens med en rikstäckande undersökning om kränkningar gjord vid Göteborgs universitet på uppdrag av Skolverket. En ständigt återkommande beskrivning är att den som är *avvikande, annorlunda eller udda* löper störst risk att råka ut för kränkningar. Den som bryter mot normerna riskerar således sanktioner, men alla elever löper samtidigt inte lika stor risk. Vissa elever beskrivs vara i en social position som medför att de är bättre rustade att undvika dessa.²⁷

*”Sammanfattningsvis kan alltså inte kränkningar, när man utgår från elevernas beskrivningar, förstås som en särskild form av handlingar som avviker från andra handlingar i skolan. För de intervjuade eleverna skulle istället den kränkande handlingen kunna beskrivas som en av flera handlingar som syftar till upprätthållande av de kulturella normer som den sociala hierarkin bygger på”*²⁸

När det gäller kränkningar mellan *lärare och elev*, menade eleverna i Mörbylånga kommun att de kände sig kränkta när de blev felaktigt tillsagda/tillrättavisade inför andra, när de inte fick lika mycket utrymme i klassrummet som andra samt inte blev tagna på allvar. Lärarna delade dessa uppfattningar, men trodde dessutom att elever kunde känna sig kränkta om de fick höga krav på sig och upplevde sig få ett felaktigt betyg/omdöme. Dessa aspekter tog eleverna dock upp i mycket begränsad utsträckning. Eleverna nämnde däremot att ”det tog hårdare” när lärare kränkte dem, eftersom de ”borde veta bättre” och skulle vara föredömen för ungdomarna. Ungdomarnas reaktion på lärarkränkningar hänger sannolikt samman med den maktrelation som finns mellan lärare och elever. Lärare sätter i hög grad ramarna för en verksamhet som eleverna måste vistas i. Dessutom bedömer de ungdomarnas prestationer genom att sätta betyg och styr på så vis över deras framtid.²⁹ Huruvida dessa beskrivningar av kränkingsproblematiken är vanligt förekommande i Mark går inte att med säkerhet fastställa, men kan däremot fungera som riktmärke för exempelvis skolpersonal eftersom slutsatserna finns dels i rikstäckande undersökningar och dels i andra Lupper.

²⁶ Wågman, 2010b

²⁷ Osbeck, Holm & Wernersson, 2003

²⁸ Ibid

²⁹ Wågman, 2010b

Gymnasiet

Diagram 11 visar att tryggheten är störst i hemmet, men även till stor del i skolan. Trygghetskänslan i både klassrummet och på raster ökar när eleverna kommer upp på gymnasiet. Däremot minskar den på uteställen, vilket troligtvis hänger samman med en ökad benägenhet att befinna sig i närliggande större städer såsom Borås och Göteborg, och behöver således inte vara relaterat till situationen i Mark kommun. I övrigt är resultaten relativt stabila över tid.

Gymnasietjejer känner sig betydligt mindre trygga i kollektivtrafiken, på uteställen, ute på stan och i sitt bostadsområde på kvällen. Så är även fallet i skolmiljön, även om skillnaderna är mindre framträdande där. Ovan beskrivna könsskillnader var i hög grad desamma även under högstadiet, vilka dessutom är jämförbara med riksgenomsnittet.

Diagram 11: Trygghetskänsla på olika platser – Högstadiet 2007 & gymnasiet 2010

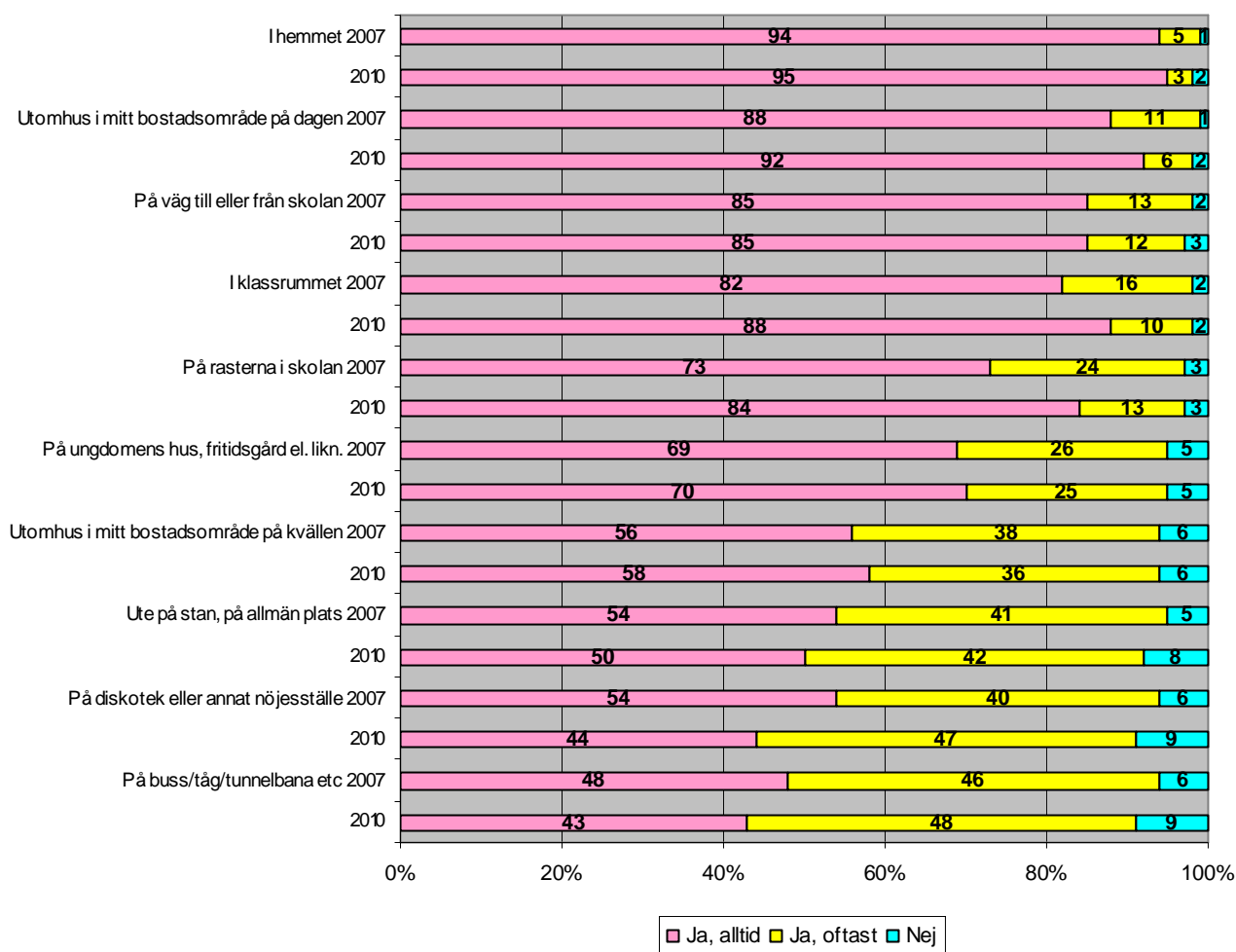
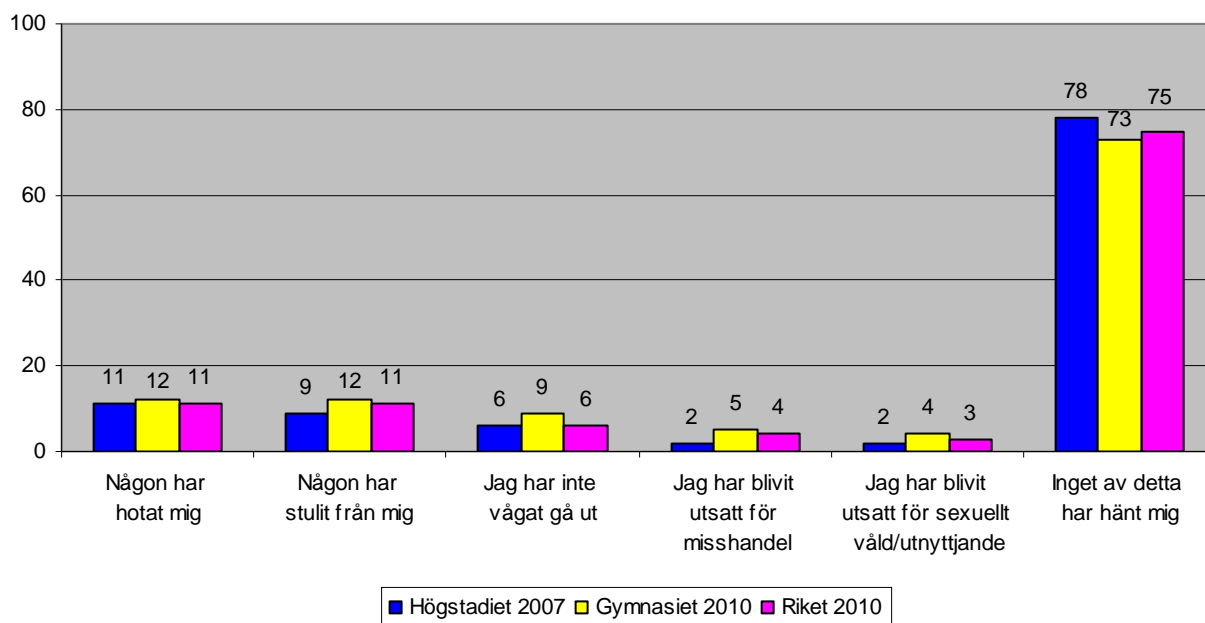

Diagram 12 på nästkommande sida visar att benägenheten att råka ut för olika typer av incidenter ökar något mellan högstadiet och gymnasiet. Skillnaden i %-enheter räknat kan tyckas vara låg, men procentuellt motsvarar ökningen av utsatthet för misshandel 150%. Å andra sidan handlar det om ett, statistiskt sett, litet antal individer, varpå försiktighet i tolkningarna bör råda. Här bör också tilläggas att resultaten inte säger något om antalet anmälda misshandelsfall i brottsstatistiken, utan är ungdomarnas egna berättelser om sakernas tillstånd. Oavsett om dessa två parametrar överensstämmer eller

inte är resultaten en intressant spegling av hur ungdomarna uppfattar denna aspekt av sina livsvillkor över tid.

Marks gymnasieungdomar ligger något över riksgenomsnittet för samtliga fem incidenter. Könsskillnaderna är små, konstanta över tid och i paritet med riket. Undantaget är att fler tjejer i Mark kommun inte vågar gå ut när de kommer upp på gymnasiet (5% -> 13%)

Diagram 12: Råkat ut för incidenter – Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010

Trygghetskänslan på olika fysiska platser påverkas om man råkar ut för incidenter, till och med delvis i hemmet. Tryggheten påverkas i ungefär lika hög grad såväl i olika offentliga miljöer som i skolan. Att bli utsatt för mobbning påverkar tryggheten avsevärt, dock i större utsträckning i skolmiljön (där en stor del av mobbningen sker) än i offentliga miljöer. Positivt är att mobbning på raster minskar kraftigt på gymnasiet (81% -> 46%) men ligger kvar på en jämn hög nivå i klassrummet (41% -> 43%). Siffrorna för gymnasiet är i paritet med riksgenomsnittet.

Mobbningens omfattning generellt sett visar att 9% har blivit *mobbade* det senaste halvåret, vilket är i paritet med riket. Tjejer och killar råkar ut för mobbning i ungefär lika stor utsträckning. Omfattningen minskar något jämfört med högstadietiden, vilket sannolikt hänger samman med den ökade skoltrivsel som ungdomarna ger uttryck för på gymnasiet. 39% menar att de har blivit *orättvist behandlade* på ett sätt så att de känt sig *kränkta*, vilket också är i paritet med riket. Kränkningar uppstår ofta i skolmiljön, men till skillnad från högstadietiden är det nu skolans personal som står för merparten av dem (45%-55% -> 60%-40%). Detta beror både på att elevkränkningar minskar och att personalkränkningar ökar i omfattning. I de flesta kommuner upplever tjejer i större utsträckning att de blir kränkta, men i Mark kommun är könsskillnaderna relativt små.³⁰

³⁰ För mer detaljerade resonemang kring kränkning och mobbning, se stycke om högstadiet.

Hälsa

Sammanfattning

Kapitlet behandlar ungdomarnas hälsotillstånd, med avseende på fysisk och psykosocial hälsa. Slutligen kartläggs kost-, alkohol- och drogvänor och hur dessa kan relateras till det allmänna hälsotillståndet. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- *Tjejer har en sämre hälsa än killar, vilken dessutom blir sämre över tid*
- *Tjejerna i Mark mår dock bättre än riksgenomsnittet*
- *Alkoholkonsumtionen och narkotikaanvändningen ökar när man blir äldre*
- *När ungdomarna blir äldre hoppar betydligt fler över att äta frukost*

Högstadiet

Hälsa är ett komplext fenomen som kräver förklaringar på såväl individ-, grupp- som samhällsnivå. Ungdomsstyrelsen slår fast att självförtroende/självförtroende, levnadsvanor, sexuell läggning, ekonomisk situation, koppling till arbetsmarknaden samt olika former av kränkningar spelar roll för hälsotillståndet.³¹ Folkhälsoinstitutet lyfter i sin tur fram skolstress som har sin grund i betygshets, för mycket eget ansvar och för höga kravbilder, men även skönhetsideal som förmedlas genom media och reklam. Tidsbrist kan vara ytterligare en orsak till stress, speciellt i de fall tiden inte upplevs räcka till vad gäller livets olika delar: Skolan, fritiden, sociala aktiviteter, vila och hjälp i hemmet.³²

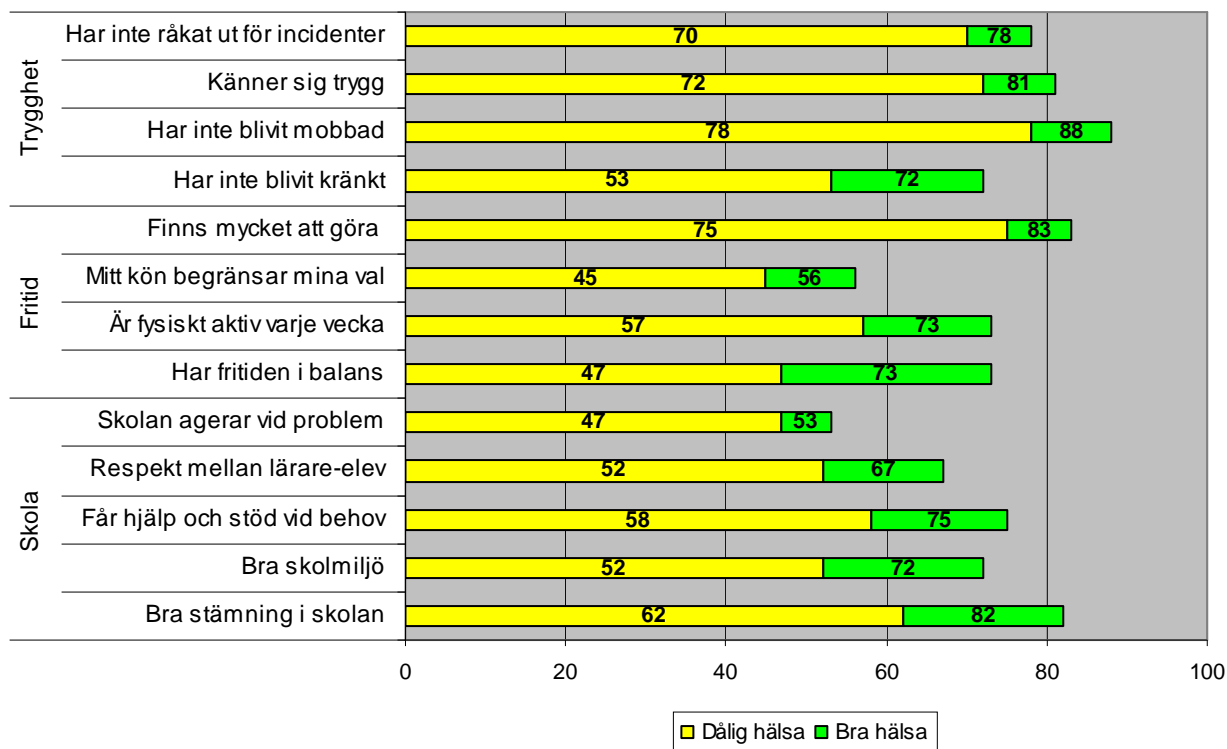
Lupp mäter vissa av ovanstående faktorer. Innan ungdomarnas upplevda allmänna hälsotillstånd beskrivs är det därför på sin plats att nämna något om hur de faktorer Lupp mäter hänger samman med ungdomarnas hälsa. I sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att sambandet mellan exempelvis fysisk aktivitet och hälsa kan gå åt båda håll: Brist på motion kan leda till sämre hälsa, men en sämre hälsa kan även leda till brist på motion. En formulering i stil med ”27% av ungdomarna som inte är fysiskt aktiva upplever att de har ett dåligt allmänt hälsotillstånd” antyder att det är bristen på fysisk aktivitet som är ”förklaringen”, men läsare bör således uppmärksamma att även det omvända kan gälla, samt att hälsotillstånd *inte* förklaras av en enskild faktor, utan av flertalet.

Tidigare i rapporten har ungdomarnas skolgång, fritid och trygghet behandlats. I diagram 13 på nästkommande sida åskådliggörs hur olika indikatorer inom dessa livssfärer hänger samman med ungdomarnas hälsa. Med utgångspunkt i diagrammets första rad ”har inte råkat ut för incidenter” så läses diagrammet på så vis att *i gruppen med dålig hälsa har 70% inte råkat ut för incidenter*. Den gröna (eller mörkare) stapeln som anger 78% läses *i gruppen med bra hälsa har 78% inte råkat ut för incidenter*. Skillnaden däremellan, 8%-enheter, kan så att säga betecknas vara ”effekten” av att ha en bra hälsa. Med detta sagt behöver alltså nödvändigtvis inte avsaknaden av incidenter förklara hälsotillståndet fullt ut.

³¹ Ungdomsstyrelsen, 2007. Ofta är det gruppen 16-24 år som benämns ”unga”, men poängteras bör att ohälsosfaktorer kan vara olika betydelsefulla beroende på om man är 16 år eller 24 år, eftersom livssituationen kraftigt skiljer sig åt i dessa åldrar.

³² SOU 2006:77

Diagram 13: Livssfärer och allmänt hälsotillstånd – Högstadiet 2010 (%)³³

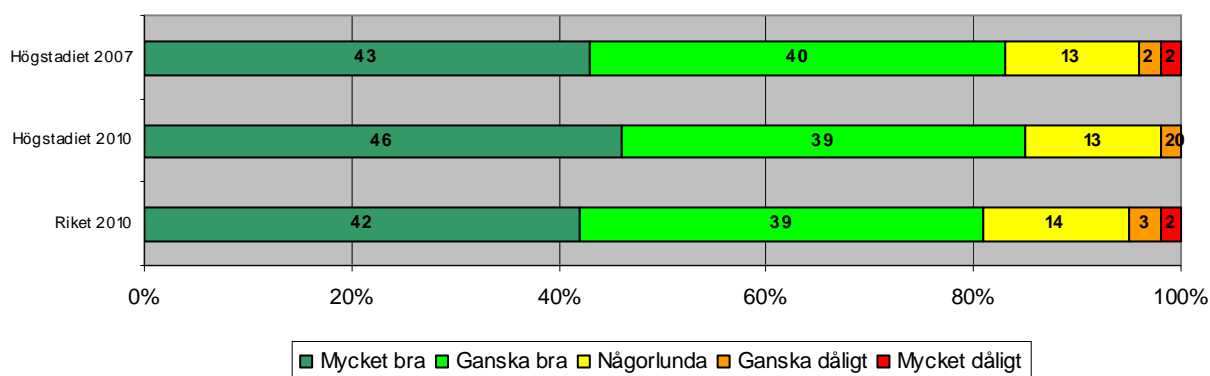

Diagrammet visar tydligt att såväl skolrelaterade aspekter som fritids- och trygghetsmässiga diton har betydelse för upplevelsen av det allmänna hälsotillståndet. Detta är inte unikt för Mark kommun, utan präglar till stor del högstadieungdomar i allmänhet i hela riket. Exempelvis, i gruppen med bra hälsa anser 72% att det är bra stämning i skolan, men i gruppen med dålig hälsa anser 52% detsamma. Motsvarande värden för att ha en fritid i balans är 73% och 47%. En dålig hälsa innebär således att risken är större för att man upplever skolklimatet som dåligt, att fritiden inte lever upp till förväntningarna och att tryggheten lämnar en hel del att önska. Men som nämndes ovan: Ett undermåligt skolklimat, otillfredsställd fritid och otrygghet kan också leda till en försämrad hälsa. Poängen är att inta ett helhetsperspektiv på hälsofrågor och vara medveten om att enskilda punktinsatser sannolikt inte förbättrar ungdomars hälsa på lång sikt. Det är också viktigt att komma ihåg att flertalet med ett upplevt dåligt allmänt hälsotillstånd fortfarande tycker att skolan och fritiden är två livssfärer som de är nöjda med. Hälsan kan därmed hänga samman med faktorer som kommunen i låg grad har möjlighet att påverka.

I ljuset av detta förflyttas nu fokus till beskrivning av hälsoläget i allmänhet bland kommunens unga. Diagram 14 på nästa sida visar det upplevda hälsotillståndet. Positivt är att 85% bedömer sin hälsa som bra. Högstadiegruppernas hälsotillstånd är i hög grad likvärdiga med varandra och med riket. Värt att notera är även att ungdomar som mår mycket dåligt försvinner helt 2010.

³³ Bra allmänt hälsotillstånd definieras som ”mycket bra” och ”ganska bra”. Dåligt allmänt hälsotillstånd definieras som ”någorlunda”, ”ganska dåligt” och ”mycket dåligt”. Problem i skolan avser om elev blir kränkt av lärare eller mobbad av annan elev. Fysiskt aktiv gäller minst flera gånger i veckan. Otrygghet definieras som att känna sig helt otrygg på minst en fysisk plats i kommunen. Incidenter avser de i diagram 12.

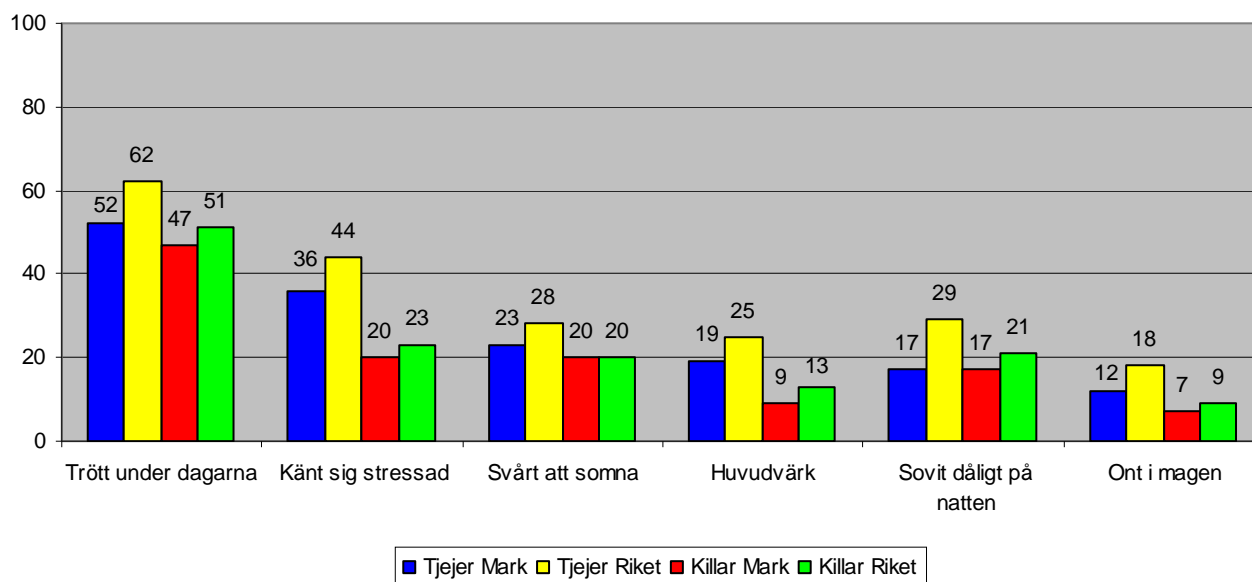
Diagram 14: Allmänt hälsotillstånd – Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010

Som nämndes i kapitlet ”några viktiga utgångspunkter” är unga tjejers ohälsa väl dokumenterad. I Mark avspeglas detta genom att de flesta killar bedömer hälsan som ”mycket bra” och de flesta tjejer hälsan som ”ganska bra”. Fler tjejer i Mark kommun uppger dock att deras hälsa är bra jämfört med genomsnittskommunen (86% jmf 77%).

Diagram 15 nedan återspeglar förekomsten av specifika besvär, såsom stress och huvudvärk. Ungdomsstyrelsen kallar besvären för ”stressrelaterade symptom”, men understryker att de nödvändigtvis inte är stressrelaterade eller psykosomatiska. De har förvisso ofta ”visat sig uppkomma som ett resultat av yttre påfrestningar och har därför betecknats som stressrelaterade.”³⁴ Detta understryks i en statlig offentlig utredning där stress beskrivs orsaka psykiskt obehag, men även kan ta sig uttryck i fysiska besvär såsom huvudvärk och sömnproblem.³⁵ Besvären kan således hänga samman och påverka varandra på olika sätt.

Diagram 15: Kön och förekomsten av besvär - Högstadiet 2010, Mark och riket³⁶

³⁴ Ungdomsstyrelsen, 2007

³⁵ SOU 2006:77

³⁶ Staplarna visar andelen som haft besvär *minst flera gånger i veckan* under det senaste halvåret.

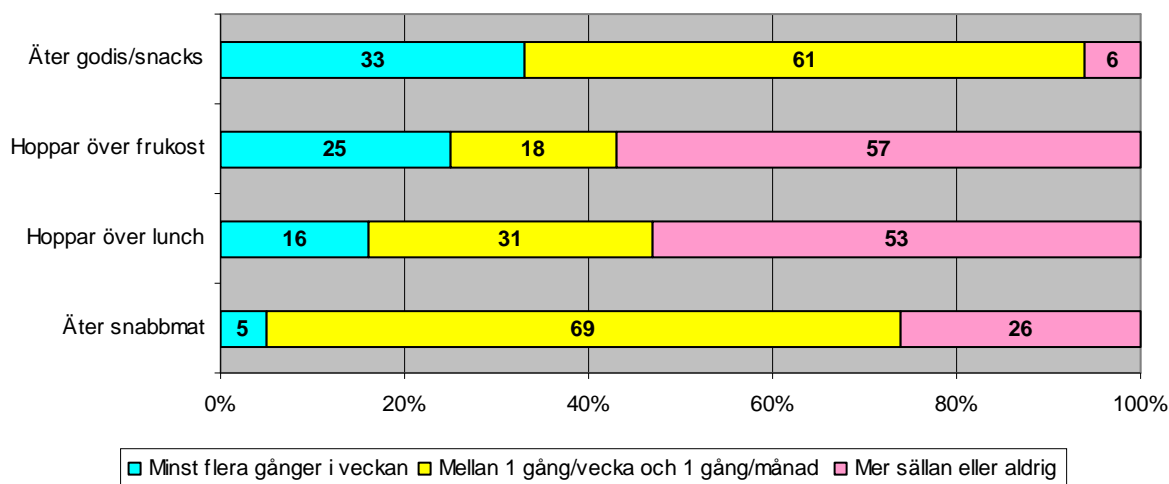
Tillvägagångssättet är i enlighet med Ungdomsstyrelsens, vilka menar att ”såväl huvudvärk, ont i magen som dålig nattsömn är något alla kan drabbas av någon gång och kanske oftare i vissa perioder av livet. Att någon gång lida av ett sådant besvär kan ses som en naturlig del av livet och inte nödvändigtvis som ett tecken på en i grunden dålig hälsa. En rimlig gräns för att ett besvär ska indikera ohälsa kan vara att man under det senaste halvåret lidit av det flera gånger i veckan.”

Diagrammet visar att tjejer i Mark kommun, relativt sett, mår bra. De ligger under riksgenomsnittet för samtliga sex besvär. Detta innebär givetvis inte att situationen är tillfredsställande: Drygt hälften känner sig fortfarande trötta på dagen flera gånger i veckan, en dryg tredjedel känner sig stressade lika ofta. Även killarna i Mark kommun mår bättre än andra killar, men här är skillnaderna betydligt mindre. Besvären tenderar också att vara något mindre omfattande i högstadiegruppen 2010 än högstadiegruppen 2007.

Med anledning av indikatorernas inbördes påverkan är det fruktbart att åskådliggöra ungdomarnas hälsotillstånd utifrån *antalet besvär per individ*.³⁷ Det innebär att fokus läggs på individernas hälsa snarare än förekomsten av en viss ohälsaspekt. 64% har 0-1 besvär, 25% 2-3 besvär och 11% har 4-6 besvär. Förekomsten av besvär påverkar upplevelsen av det allmänna hälsotillståndet kraftigt. I gruppen med bra hälsa har 7 av 10 0-1 besvär, motsvarande för gruppen med dålig hälsa är 3 av 10. Återigen bekräftar bilden av tjejernas sämre hälsotillstånd. 70% av killarna och 58% av tjejerna har 0-1 besvär, medan 14% av killarna och 29% av tjejerna har 3-6 besvär.

När det gäller kosthållning visar diagram 16 situationen för högstadiegruppen 2010, men skulle lika gärna kunna vara 2007. Skillnaderna grupperna emellan är mycket små och i vissa fall obefintliga. Det är mer vanligt att frekvent hoppa över frukost än lunch, men man gör det i mindre omfattning än riksgenomsnittet (48% aldrig). Snabbmat konsumeras i lägre utsträckning än i riket (17% aldrig) vilket troligen hänger samman med att utbudet av snabbmatsrestauranger är relativt litet i mindre kommuner och att landsbygdsboende inte har tillgång till dem som finns i lika hög grad som centralortsboende.

Diagram 16: Kosthållning – Högstadiet 2010

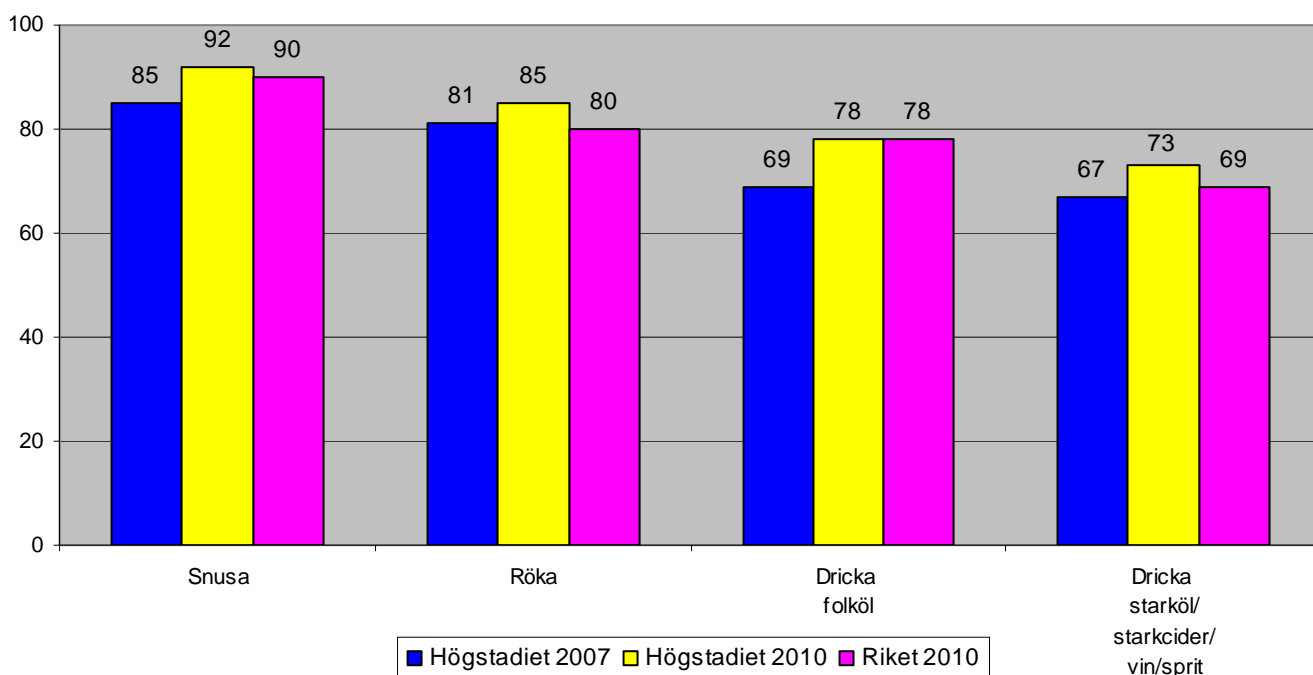
³⁷ För att en enskild individ ska bedömas ha besvär måste denne ha angett att besvaren uppkommer minst flera gånger i veckan. Det innebär att besvär som uppkommer en gång i veckan eller mer sällan exkluderas. Tillvägagångssättet är i enlighet med Ungdomsstyrelsens, vilka menar att "såväl huvudvärk, ont i magen som dålig nattsömn är något alla kan drabbas av någon gång och kanske oftare i vissa perioder av livet. Att någon gång lida av ett sådant besvär kan ses som en naturlig del av livet och inte nödvändigtvis som ett tecken på en i grunden dålig hälsa. En rimlig gräns för att ett besvär ska indikera ohälsa kan vara att man under det senaste halvåret lidit av det flera gånger i veckan."

Om kosthållningen generellt sett var likvärdig mellan högstadiegrupperna totalt sett, så uppvisar tjejer och killar ett annat mönster. 2007 var det tjejerna som hoppade över måltider och åt snabbmat mer frekvent än killarna. 2010 är det killarna som har övertagit den positionen. Förändringen beror både på att tjejerna har fått en bättre kosthållning och killarna en sämre.

Bedömningen av det allmänna hälsotillståndet hänger samman med kosthållningen. 5 av 10 med dåligt allmänt hälsotillstånd menar att de hoppar över frukosten minst flera gånger i veckan. Motsvarande för gruppen med bra allmänt hälsotillstånd är 2 av 10. Samma trend gäller för att hoppa över lunchen (3 av 10 jmf 1 av 10) och äta snabbmat (5 av 10 jmf 3 av 10). Godis/snacks uppvisar dock inga skillnader. Samma övergripande tendens går att finna för flertalet av de konkreta besvären. De som inte sköter sin kosthållning har bland annat oftare huvudvärk, ont i magen, känner sig trötta och stressade.

När det gäller introduktion av alkohol och tobak visar diagram 17 att den minskar i omfattning i högstadiegruppen. Fler ungdomar har aldrig testat att snusa, röka och dricka alkoholhaltiga drycker, vilket stämmer väl överens med den tidigare nämnda utvecklingen att färre besöker fester. Gruppen som i högstadiet 2010 har testat något av nedanstående är lika stor eller något lägre jämfört med riksgenomsnittet.

Diagram 17: Aldrig testat alkohol och tobak – Högstadiet 2007 & 2010 samt riket 2010

Utvecklingen hänger troligen delvis samman med att föräldrarna har blivit mer restriktiva i sin alkoholpolicy gentemot sina söner och döttrar. Andelen som uttryckligen låter sina barn dricka alkohol minskar från 14% till 6%. Resultaten visar också tydligt hur ungdomar som inte tillåts dricka alkohol avstår från att göra så. 9 av 10 som inte får dricka för föräldrarna har inte testat folköl, motsvarande andel för de som får dricka är 4 av 10. När det gäller starkare alkoholhaltiga drycker (starköl/vin/sprit) är andelarna 8 av 10 och 2 av 10. Resultaten kan till viss del relateras

till de vetenskapliga rön som visar att föräldrar med en tillåtande alkoholpolicy (i hemmet) gentemot sina tonåringar snarare resulterar i en högre alkoholkonsumtion än ett mer avdramatiserat förhållningssätt till alkohol. Dessa ungdomar löper dessutom större risk att dricka mer i framtiden.³⁸ Fler killar tenderar att ha testat att snusa och dricka alkohol, men rökning är lika vanligt bland könen. Tendensen är att de som aldrig konsumerar alkohol och tobak överlag uppger att de har ett bättre hälsotillstånd.³⁹

En liknande utveckling kring alkoholkonsumtionen kan skönjas när det gäller hur ofta ungdomarna dricker så de blir berusade. Andelen som gör det minst ett par gånger i månaden minskar från 13% till 3%, vilket kan jämföras med riksgenomsnittet 15%. Parallellt med denna utveckling är det färre som *aldrig* druckit sig berusade 2010, vilket sammantaget indikerar en mer jämn nivå av alkoholkonsumtion i högstadiegruppen 2010 som helhet. De flesta dricker således ibland, men inte nödvändigtvis i stora mängder. Tillgång till alkoholen fås via kompisar, kompisars syskon eller vuxenvärlden (föräldrar eller annan vuxen som bjuder eller köper ut) vilket är fallet för både tjejer och killar.

När det gäller droger har 97% aldrig testat hasch eller marijuana. Lika många har heller inte testat någon annan form av narkotiskt preparat. Narkotikaanvändningen är stabil över tid i högstadiegruppen. Motsvarande andel för riket är 95%.

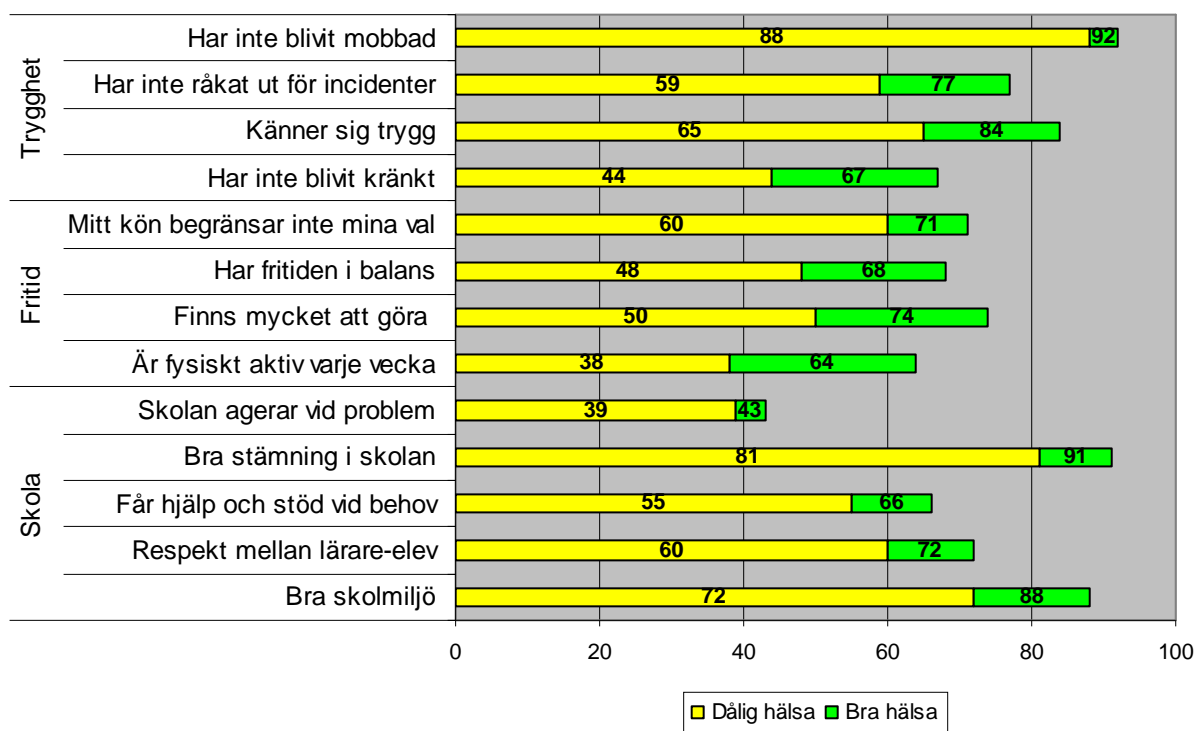
Gymnasiet

I stycket om högstadiet konstaterades att såväl skolrelaterade aspekter som fritids- och trygghetsmässiga diton har betydelse för upplevelsen av det allmänna hälsotillståndet. Diagram 18 på nästkommande sida visar att detta fortfarande är fallet på gymnasiet, men några intressanta skillnader finns. Skolsituationens betydelse tenderar att minska, vilket framför allt gäller skolans handlingskraft vid problem och stämningen i densamma. På fritidsområdet ökar betydelsen av ett rikt fritidsutbud samtidigt som att ha fritiden i balans minskar. Båda dessa faktorer är dock fortfarande bland de viktigaste för upplevelsen av det allmänna hälsotillståndet. Tillsammans med att vara fysiskt aktiv framstår fritidsområdet som det enskilt viktigaste under gymnasietiden. När det gäller tryggheten så blir trygghetskänslan på olika fysiska platser i kommunen mer central.

³⁸ Koutakis, Stattin & Kerr, 2008

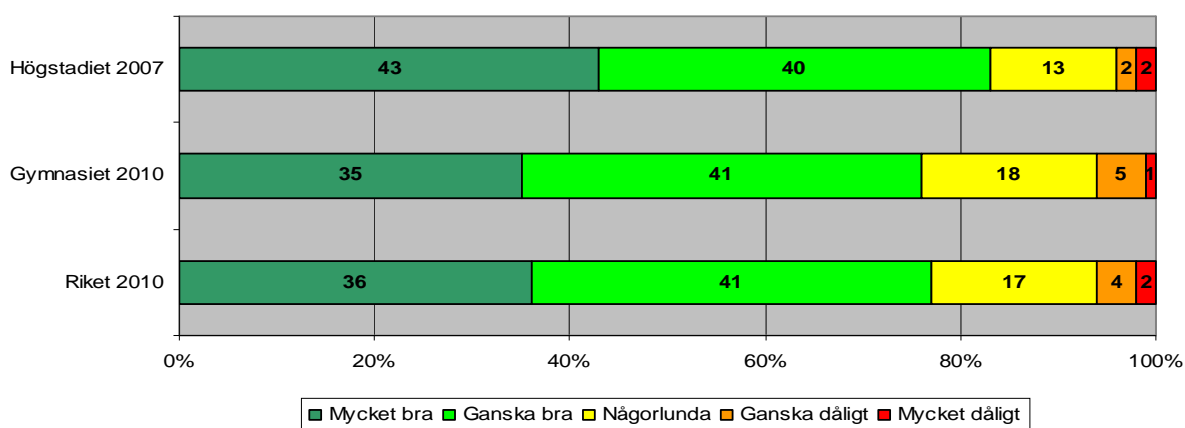
³⁹ Användning av alkohol och tobak sker dock med sådan låg frekvens och dessutom olikartad frekvens att det är svårt att med säkerhet säga hur det påverkar hälsan. Svaren ska därför tolkas med försiktighet. Ungdomsstyrelsen har i tidigare studier visat att sådan användning inte har någon påtaglig betydelse för ungdomars självskattade hälsa.

Diagram 18: Livssfärer och allmänt hälsotillstånd – Gymnasiet 2010 (%)⁴⁰

När fokus läggs vid förändringen av det allmänna hälsotillståndet över tid, visar diagram 19 nedan att det försämras något mellan högstadie- och gymnasietiden. Det gäller i all huvudsak att färre tycker att deras hälsa är ”mycket bra”. Totalt sett är dock hälsosituationen inte sämre än för riket som helhet. Fler killar än tjejer bedömer sitt hälsotillstånd som bra (81% jmf 71%), vilket är högst jämförbart med riksgenomsnittet. Det är tjejerna som står för den försämrade hälsan över tid, medan killarnas i stort sett är oförändrad.

Diagram 19: Allmänt hälsotillstånd – Högstadiet 2007, gymnasiet och riket 2010 (%)

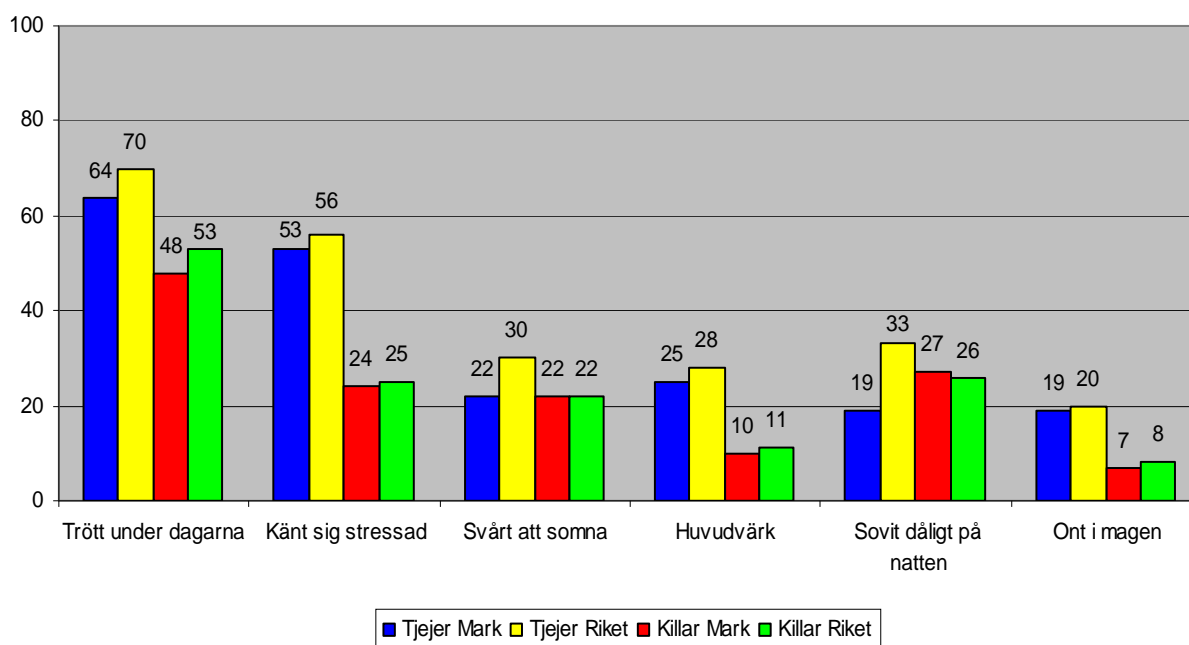

⁴⁰ För information om läsning av diagrammet, se stycket om högstadiet. Bra allmänt hälsotillstånd definieras som ”mycket bra” och ”ganska bra”. Dåligt allmänt hälsotillstånd definieras som ”någorlunda”, ”ganska dåligt” och ”mycket dåligt”. Problem i skolan avser om elev blir kränkt av lärare eller mobbad av annan elev. Fysiskt aktiv gäller minst flera gånger i veckan. Otrygghet definieras som att känna sig helt otrygg på minst en fysisk plats i kommunen. Incidenter avser de i diagram 12.

Trots att tjejerna bedömer att deras hälsa blir sämre över tid, ger det inga större utslag i förekomsten av besvär. Visserligen upplever tjejer en ökad stressnivå, men övriga besvärs omfattning är konstant över tid. När det gäller killarna är också deras problembild i princip oförändrad över tid, men fler uppger dock att de sover dåligt på nätterna. Studeras antalet besvär per individ över tid syns dock att andelen tjejer med 0-1 besvär minskar något (49% -> 43%) men andelen med 4-6 besvär är stabil över tid (21%). Detta kan jämföras med killarnas 65% med 0-1 besvär och 12% med 4-6 besvär, vilket återigen bekräftar bilden av tjejers sämre hälsotillstånd.

Diagram 20 nedan visar en jämförelse mellan Mark och riket vad gäller besvär uppdelat på kön. Den visar att framför allt tjejer i kommunen mår något bättre än motsvarande riksgenomsnitt. Positivt är framför allt att tjejerna sover bättre. Här kan även den stora skillnaden i stressnivåer mellan könen tydligt noteras.

Diagram 20: Kön och förekomsten av besvär - Gymnasiet 2010, Mark och riket⁴¹

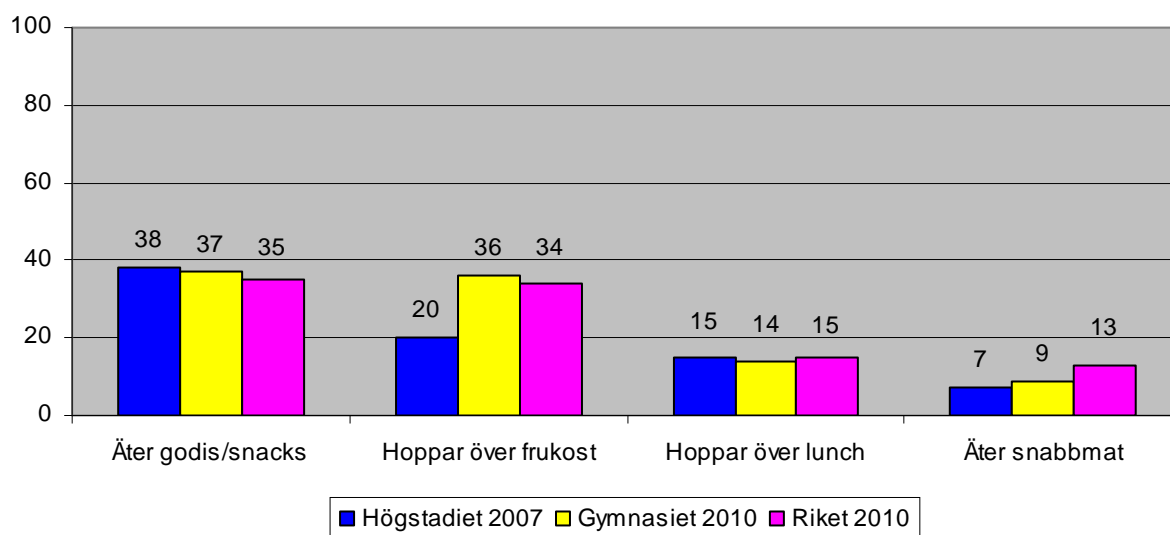

Likt situationen för högstadiegruppen hänger förekomsten av olika besvär samman med upplevelsen av det allmänna hälsotillståndet. I gruppen med bra hälsa har 12% huvudvärk flera gånger i veckan, men i gruppen med dålig hälsa är detta tre gånger så vanligt. Samma trend går att skönja för samtliga besvär. Ett annat exempel är om man känner sig stressad flera gånger i veckan. 32% med bra hälsa upplever detta, men är dubbelt så vanligt bland dem med dålig hälsa.

⁴¹ Staplarna visar andelen som haft besvär *minst flera gånger i veckan* under det senaste halvåret. Tillvägagångssättet är i enlighet med Ungdomsstyrelsens, vilka menar att ”såväl huvudvärk, ont i magen som dålig nattsömn är något alla kan drabbas av någon gång och kanske oftare i vissa perioder av livet. Att någon gång lida av ett sådant besvär kan ses som en naturlig del av livet och inte nödvändigtvis som ett tecken på en i grunden dålig hälsa. En rimlig gräns för att ett besvär ska indikera ohälsa kan vara att man under det senaste halvåret lidit av det flera gånger i veckan.”

Diagram 21 nedan visar att ungdomarnas kosthållning är relativt likartad mellan högstadiet och gymnasiet. Undantaget är att nästan dubbelt så många väljer att hoppa över frukosten minst flera gånger i veckan. Kosthållningen bland gymnasieungdomarna är dock till stor del i paritet med riksgenomsnittet.

Diagram 21: Kosthållning – Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010⁴²

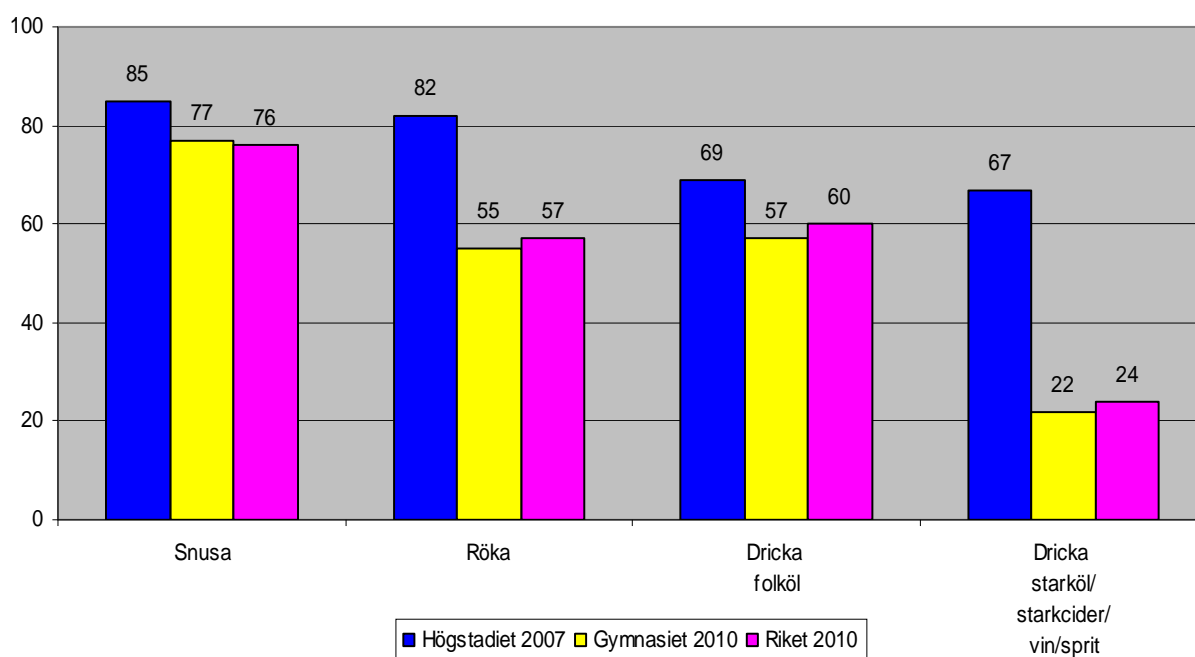
Det är framför allt killarna som sköter sina frukostvanor sämre. Även tjejerna uppvisar en försämring, men inte i lika hög grad. Varken tjejer eller killar har dock sämre frukostvanor än riksgenomsnittet. När det gäller lunchvanor så minskar andelen tjejer som sällan eller aldrig hoppar över lunchen (47% -> 36%) vilket är fler än i riket som helhet (46%).

Kopplingen mellan kosthållning och allmänt hälsotillstånd är likadan på högstadiet som gymnasiet. Det innebär således att gruppen med dåligt allmänt hälsotillstånd oftare hoppar över måltider och äter mer snabbmat. Samma övergripande tendens finns för flertalet av de konkreta besvaren. De som inte sköter sin kosthållning har bland annat oftare huvudvärk, ont i magen, känner sig trötta och stressade.

När det gäller konsumtion av alkohol och tobak visar diagram 22 på nästkommande sida att introduktionen av starköl/starkcider/vin/sprit ökar mycket kraftigt. En liknande, om än inte lika stark, trend syns för rökning. Kommunens ungdomar är dock lika benägna att ha testat som riksgenomsnittet. Under perioden introduceras killar i större utsträckning för snus, medan tjejer gör detsamma för starköl/ starkcider/vin/sprit. Under högstadiet var det fler tjejer som inte hade testat alkohol av starkare art, men på gymnasiet är det istället fler killar som fortfarande inte har gjort det.

⁴² Staplarna visar andelen som svarar minst flera gånger i veckan.

Diagram 22: Aldrig testat alkohol och tobak – Högstadiet 2007, gymnasiet och riket 2010

Introduktionen av starkare alkoholhaltiga drycker leder sannolikt till att fler har varit berusade. På högstadiet hade 54% varit berusade men ökar till 90% på gymnasiet, vilket är likvärdigt med riket som helhet. Berusningsfrekvensen är också i paritet med riksgenomsnittet, vilket innebär att cirka 3 av 10 dricker i sådan mängd minst ett par gånger i månaden. Tjejer och killar har i hög grad samma typ av konsumtionsmönster.

Vetenskapliga rapporter har de senaste åren visat att ungdomar som idrottar mest och har störst idrottsintresse har en mer etablerad relation till alkohol än andra. Det gäller både att denna ungdomsgrupp består av en låg andel absolutister och att mängden alkohol som faktiskt konsumeras är större jämfört med andra.⁴³ När unga föreningsidrottare jämförs med unga utanför föreningsidrotten visar det sig att de förstnämnda dricker alkohol i minst lika stor utsträckning.⁴⁴ De gymnasieungdomar i Mark som är aktiva medlemmar i idrottsrörelsen och föreningsidrottar regelbundet (varje vecka) *dricker sig berusade* och *konsumerar alkohol* ungefär lika ofta som andra, vilket således skiljer sig något från trenden.⁴⁵

När ungdomarna blivit tre år äldre är föräldrarna avsevärt mer tillåtande i sin alkoholpolicy. Gruppen som får dricka alkohol ökar från 14% till 54%. Tendensen avspeglas också i diagram 23 på nästkommande sida, där andelen som får tag i alkohol från föräldrar med deras tillåtelse ökar (11% -> 27%). Föräldrar i Mark har en mer tillåtande attityd i dessa avseenden än i riket som helhet. Föräldrarnas inställning har sannolikt viss betydelse för introduktionen av starkare alkoholhaltiga drycker (och att fler berusar sig), men den huvudsakliga förklaringen ligger förmodligen i att ungdomarna börjar närma sig åldersgränsen för inköp på Systembolaget och har äldre vänner som kan köpa ut åt dem. Detta bekräftar i diagrammet där betydelsen av kompisar eller deras syskon ökar (13% -> 34%) så även andra vuxna än föräldrarna

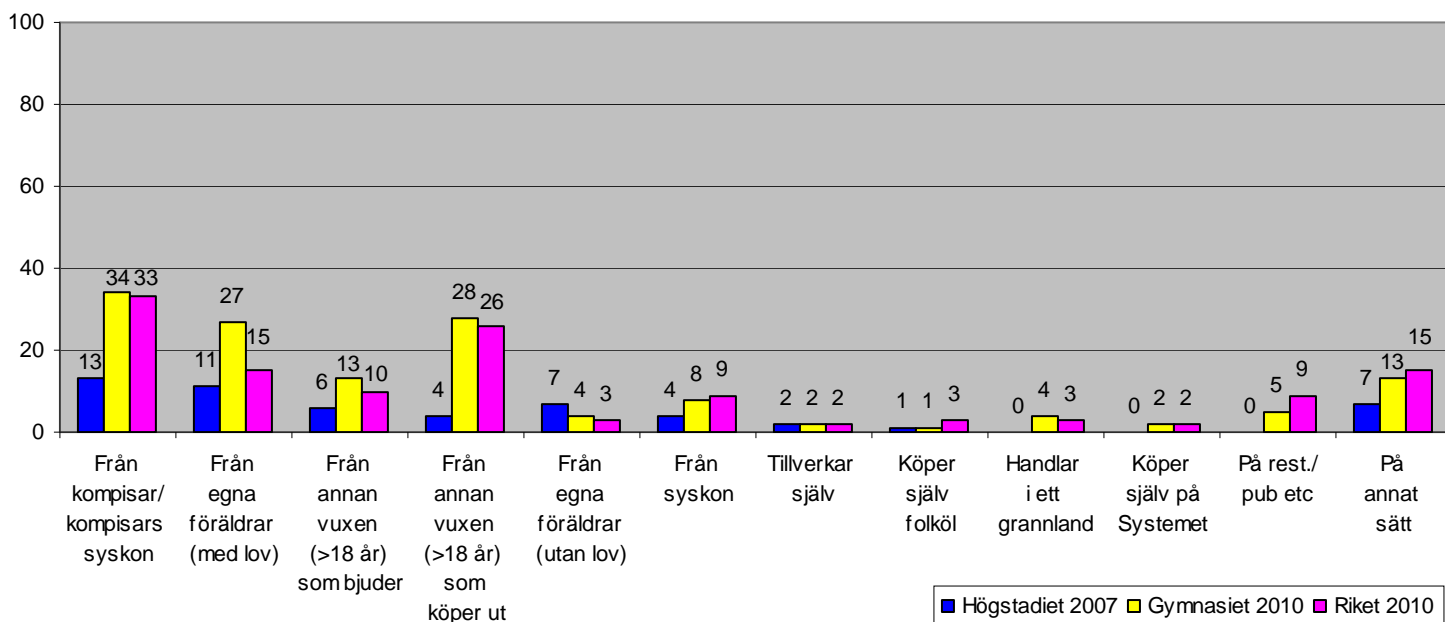
⁴³ Trondman, 2005

⁴⁴ Ungdomsstyrelsen, 2005

⁴⁵ "Ofta" har här definierats som minst en gång/månad för både antal konsumtionstillfällen och antal gånger man blir berusad.

(4% -> 28%). Dessa aktörer är lika betydelsefulla som för andra ungdomar i landet. Slutligen kan nämnas att tjejer och killar får tag i alkohol på ungefär samma sätt, men fler tjejer får från sina föräldrar. Det reflekteras även i att fler tjejer har föräldrar tillåter att de dricker alkohol.

Diagram 23: Tillgång till alkohol – Högstadiet 2007 & gymnasiet/riket 2010

När det gäller droger blir gruppen som har testat hasch och marijuana större över tid (4% -> 11%) men är i paritet med riket. På högstadiet var det även 4% som hade testat andra typer av droger, men positivt är att den gruppen inte ökar i storlek på samma sätt (5%). Tjejer och killar har testat hasch och marijuana i likartad utsträckning, men killar står i huvudsak för andra typer av droger.⁴⁶

⁴⁶ Användning av droger sker med sådan låg utbreddhet att ovan beskrivna könsskillnader ska tolkas med försiktighet. Det gäller i ännu högre grad hur frekvent man använder droger och i vilken ålder man gör debut, varpå dessa resultat inte redovisas i rapporten överhuvudtaget.

Arbete

Sammanfattning

Här tas ungdomarnas relation till arbetsmarknaden upp, framför allt benägenheten att inneha och söka sommarjobb och extrajobb. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- På högstadiet arbetar killar extra betydligt mer än tjejer. Avsevärt fler killar uppger dessutom att de har sommarjobb
- Under gymnasietiden flyttar dock tjejerna fram sina positioner i mycket hög grad
- Egna nätverk blir mindre betydelsefulla över tid för att få arbete
- Tjejer får arbete via kommunen betydligt oftare än killar

Högstadiet

Cirka var sjätte högstadielev uppger att de har ett *extrajobb* vid sidan av skolan. Killar är kraftigt överrepresenterade i detta avseende, då i princip dubbelt så många killar har extrajobb. Det gäller dessutom kategorin elever som har sökt extrajobb, men inte lyckats få något. Ovanstående könsskillnader är bestående över tid och mer framträdande i Mark kommun än rikets genomsnittskommun. Det beror framför allt på att kommunens killar är mer aktiva än andra killar, och inte på att kommunens tjejer är mindre aktiva än andra tjejer.

Cirka var fjärde elev uppger att de hade ett *sommarjobb* i somras. Även här finns markanta skillnader mellan könen. 2007 hade mer än dubbelt så många killar sommarjobb. Även dubbelt så många killar menar att de har sökt sommarjobb men inte fått något. Dessa skillnader minskar visserligen något 2010, men det beror framför allt på att killarna söker i mindre omfattning, än att tjejerna har blivit mer aktiva i detta hänseende. Jämfört med riket är dock kommunens killar lika aktiva på arbetsmarknaden som andra.

Drygt 8 av 10 får sitt sommarjobb genom egna nätverk såsom familjemedlemmar eller andra kontakter, vilket är ett mer framträdande tillvägagångssätt än för riket som helhet. I vissa andra kommuner får flera sina sommarjobb genom kommunen och/eller arbetsförmedlingen vilket är mycket sällsynt i Mark kommun. I högstadiegruppen 2007 tenderar killar att använda sig mer av egna nätverk, men i högstadiegruppen 2010 jämnas dessa skillnader ut.

Ungefär hälften av ungdomarna kan tänka sig att starta eget företag i framtiden, vilket är stabilt över tid och i paritet med riksgenomsnittet. De som är uppväxta i företagarfamiljer⁴⁷ är mer benägna att själva vilja starta eget, medan de som saknar sådan familjebakgrund istället är mer osäkra. Att vara uppväxt i en företagarfamilj påverkar troligen dessa ungdomars inställning och förhållningssätt till egenföretagande i positiv riktning. Det innebär dock inte att ungdomar med annan uppväxt utesluter en sådan framtid. 49% av dem vars föräldrar inte är egenföretagare kan ändå tänka sig att starta eget i framtiden. Killar är något mer benägna att starta eget, vilket delvis hänger samman med att killarnas föräldrar i något större utsträckning är egenföretagare.

⁴⁷ Definieras som att minst en förälder för tillfället har eget företag

Gymnasiet

Utifrån ett arbetsmarknadsperspektiv sker väldigt mycket mellan 2007 och 2010, vilket sannolikt kan förklaras av att ungdomarna nu betraktar inträdet på arbetsmarkanden som relativt nära förestående. De som inte planerar att studera vidare direkt efter gymnasietidens slut måste istället börja planera för att lösa försörjningsfrågan på något vis. Samtidigt är det rimligt att anta att betydelsen av att ha pengar i form av eget sparkapital eller till ökad konsumtion har stigit i takt med att de blivit äldre.

Avsevärt fler har haft sommarjobb i somras (24% -> 59%) och gruppen som har försökt få men inte fått växer också kraftigt (16% -> 50%). Samma trend finns även när det gäller extrajobb. Fler har ett befintligt extrajobb samt har sökt, men inte fått. Det är dock mer vanligt att ungdomarna har sommarjobb än extrajobb, vilket troligen förklaras av att utbudet av extrajobb är mindre samt att extrajobb är lägre prioriterat eftersom dessa arbetstider konkurrerar med skolarbetet. Tendensen ovan syns även för riksgenomsnittet. Utöver detta kan sägas att andelen med sommarjobb och extrajobb är likvärdig mellan Mark och riket som helhet.

På högstadiet var det framför allt killarna som hade extrajobb. När ungdomarna kommer upp på gymnasiet är situationen likvärdig mellan könen, vilket beror på att tjejerna flyttat fram sina positioner ordentligt. Tjejgruppen med extrajobb blir dubbelt så stor på tre år, samtidigt som killgruppens storlek är oförändrad. Detta avspeglas även i gruppen som sökt extrajobb men inte fått, vilken nu består av fler tjejer än killar. Utvecklingen i Mark kommun är på intet sätt unik, utan återfinns i riket som helhet.

Tillvägagångssätten för att få sommarjobb förändras i den meningen att färre förlitar sig på egna nätverk (8 av 10 -> 5 av 10). Nu tas istället den första kontakten med arbetsgivare mer på egen hand eller via kommunen. Förändringen liknar den i riket som helhet. Tjejer använder sig av kommunen i mycket högre utsträckning än killar (32% jmf 8%). Förklaringarna till detta kan vara flera: 1) Tjejernas egna nätverk försvagas över tid, 2) Det finns ett kunskapsglapp mellan tjejer och killar vad gäller kommunens stöd till att skaffa sommarjobb, eller 3) Kommunen distribuerar traditionellt könskodade yrken (ex. inom vård och omsorg) som i högre grad tilltalar tjejer. Slutligen bör nämnas att tjejer generellt sett använder sig av kommunen mer än killar, men att skillnaderna mellan könen i Mark kommun är så pass betydande att de endast går att finna i ett fåtal andra kommuner som deltagit i Lupp 2010.

Benägenheten att vilja starta eget i framtiden förändras inte nämnvärt över tid. Drygt hälften kan tänka sig detta, vilket är likvärdigt med riket. I årskurs 2 på gymnasiet är ungdomarna avsevärt närmare arbetsmarknaden och arbetslivet än i årskurs 8 på högstadiet. Trots detta verkar ungdomar från företagarfamiljer inte bli mer benägna att starta eget. Cirka 2/3-delar ser det fortfarande som ett alternativ i framtiden. Samma konstanta attityd gäller ungdomarna från andra typer av familjer. Deras fallenhet för egenföretagande är fortfarande intakt, då cirka hälften är positivt inställda till att starta eget.

Framtid

Sammanfattning

Fokus ligger här på hur ungdomarna målar upp sin framtid, både i det korta och långa perspektivet, samt sätts i relation till kommunens framtida utveckling. Några av de huvudsakliga slutsatserna är:

- *Färre högstadieelever vill gå gymnasiet i Mark över tid*
- *Andelen högstadieungdomar som planerar att flytta från kommunen ökar över tid*
- *Under gymnasietiden fördubblas andelen som planerar att genomföra högskolestudier, men Mark kommun har det senaste decenniet haft en relativt låg övergångsfrekvens till högre utbildning jämfört med riket*
- *De flesta som påbörjar högre utbildning gör det vid geografiskt närliggande lärosäten*

Högstadiet

88% har en positiv framtidstro, vilket i hög grad är likvärdigt med högstadiegruppen 2007 och riksgenomsnittet. Högstadiegrupperna skiljer sig dock på en viktig punkt: 2007 hade killarna en mer positiv framtidstro, 2010 är det tjejerna som har det.

Högstadiegruppernas inställning till framtiden skiljer sig också åt. Givet att de fick bestämma helt själva över valet av gymnasieskola (och hade alla förutsättningar att genomföra det valet) så sjunker andelen som vill gå gymnasium i Mark från 61% 2007 till 37% 2010.⁴⁸ Preferenserna förändras således till att hellre vilja gå i skola i en annan kommun, vilket är lika vanligt bland tjejer och killar. En av förklaringarna kan vara det förändrade regelverket kring riksrekryterande gymnasieutbildningar. Mark kommun uppvisar heller inga anmärkningsvärt låga siffror i jämförelse med riket. Som tidigare nämnts upplever nuvarande gymnasieungdomar att stämningen och skolmiljön i all huvudsak är bra där (betydligt bättre än när de gick på högstadiet) vilket indikerar att det skiftande förhållningssättet inte behöver ha med skolrelaterade faktorer att göra.

Högstadiegruppen 2010 ser sig i större utsträckning utanför kommunens gränser även på ett mer permanent plan: Gruppen som vill flytta från kommunen växer (43% -> 55%) vilket är högre än de flesta kommuner som deltagit i Lupp 2010. Fler killar tror att de kommer stanna kvar i kommunen, vilket är en genomgående trend för riket som helhet. Jobb, att prova något nytt och studier är i nämnd ordning de viktigaste skälen för flytt både 2007 och 2010. Tjejer anger oftare ”prova något nytt” som skäl, medan studier är ett lika vanligt argument för båda könen. Det senare indikerar att tjejers större benägenhet att genomföra högskolestudier (se resonemang nedan) möjligen inte fått genomslag än.

Ungefär var tredje elev planerar att genomföra högskolestudier, vilket är fallet för båda högstadiegrupperna och riket som helhet. Skillnaden mellan grupperna är att den är mer

⁴⁸ I exemplet har jag inte tagit hänsyn till den mindre grupp av elever, huvudsakligen bestående av killar, som helst av allt vill arbeta istället för att gå gymnasiet. Det gäller även de som inte vet vad de vill göra. Exemplet innefattar således endast de som säger sig vilja gå på gymnasiet. En jämförelse med utvecklingen i andra kommuner blir skev i den meningen att olika kommuner kan ha olika förutsättningar för sina gymnasieskolor, där vissa kommuner saknar gymnasieskola helt.

köns polariserad 2010 än 2007: Fler tjejer och färre killar vill gå på högskola/universitet. Att tjejer är mer utbildningsbenägna är en genomgående trend för samtliga kommuner i Lupp 2010 (några få undantag finns) men i mycket få fall är skillnaderna så stora mellan könen som i Mark kommun. De som i dagsläget inte planerar högskoleutbildning svarar i lika stor utsträckning att deras högsta utbildning kommer vara gymnasiet, yrkesutbildning efter gymnasiet eller att de inte vet. Resultaten är i paritet med riket.

Gymnasiet

85% har en positiv framtidstro. Den positiva framtidstron är lika utbredd som tre år tidigare och i paritet med riket. Lika många tjejer och killar menar att de har en positiv syn på framtiden, men fler killar anger att deras framtidstro är *mycket positiv*. Faktum är att Mark kommun har lägst andel tjejer (25%) med mycket positiv framtidstro av samtliga deltagande kommuner i Lupp 2010. Övriga kommuner varierar mellan 27%-51%.⁴⁹

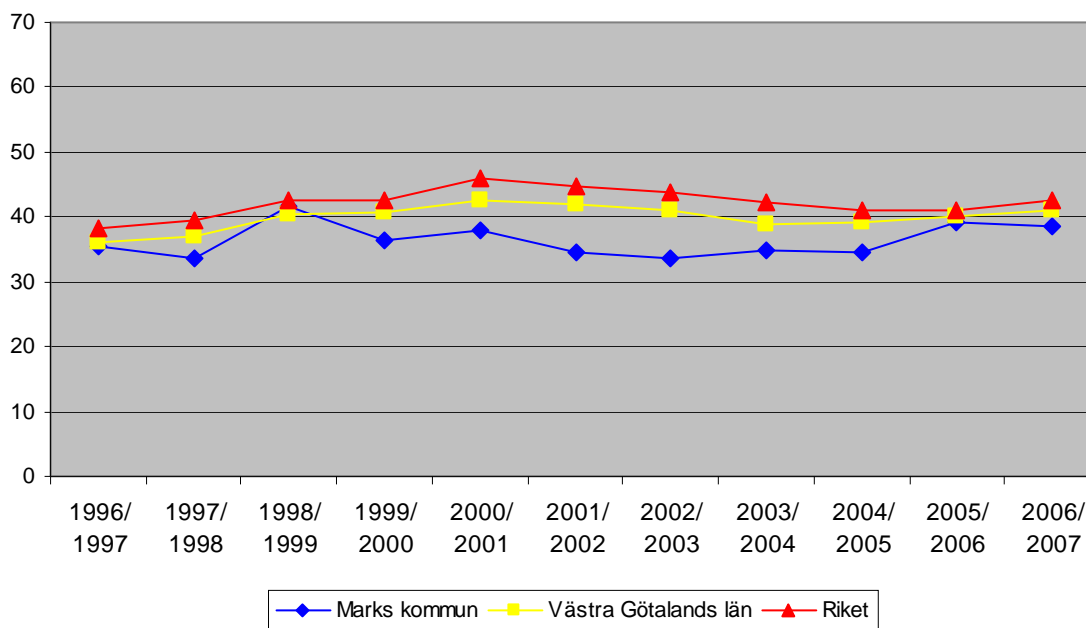
3 av 10 tror att de kommer att börja studera på högskola/universitet i Sverige *direkt efter* gymnasiet. 4 av 10 tror att de kommer att börja jobba. Ungefär ena hälften av dem som vill jobba tror att det kommer ske i Mark kommun eller någon av dess närliggande kommuner, den andra hälften tar sikte på en annan del av Sverige eller utomlands. Resterande 3 av 10 har i all huvudsak inga fastslagna planer och/eller vill bo hemma ett tag och ta det lugnt tills de har bestämt sig. I grova drag är detta situationen även i genomsnittskommunen.

Synen på framtida högskolestudier förändras under perioden mellan högstadiet och gymnasiet. Gruppen som *någon gång* planerar att genomföra högskolestudier nästan fördubblas (30% -> 57%) vilket i hög grad är jämförbart med riksgenomsnittet. På högstadiet var fler istället osäkra på sitt utbildningsval och planerade i högre grad en yrkesutbildning efter gymnasiet.

Diagram 24 på nästkommande sida visar att ungdomarnas framtidsplaner och det faktiska utfallet nödvändigtvis inte behöver gå hand i hand. Mark kommun har endast haft en årskull från gymnasiet (1998-99) där andelen som påbörjat högre utbildning inom 3 år har överstigit 40%. Här jämförs visserligen olika grupper av ungdomar och chansen finns givetvis att högskolestudierna påbörjas senare än 3 år efter avslutad gymnasietid, men det är likväl en intressant och viktig iakttagelse. Argumentet stärks av det faktum att studier kommer på tredje plats när ungdomarna rangordnar argument för flytt från kommunen. Både jobb och att "testa något nytt" bedöms vara mer centralt.

⁴⁹ Mycket positiv motsvarar värdet 1 på en 7-gradig skala

Diagram 24: Påbörjade högskolestudier inom 3 år efter avslutade gymnasiestudier (%)⁵⁰

I

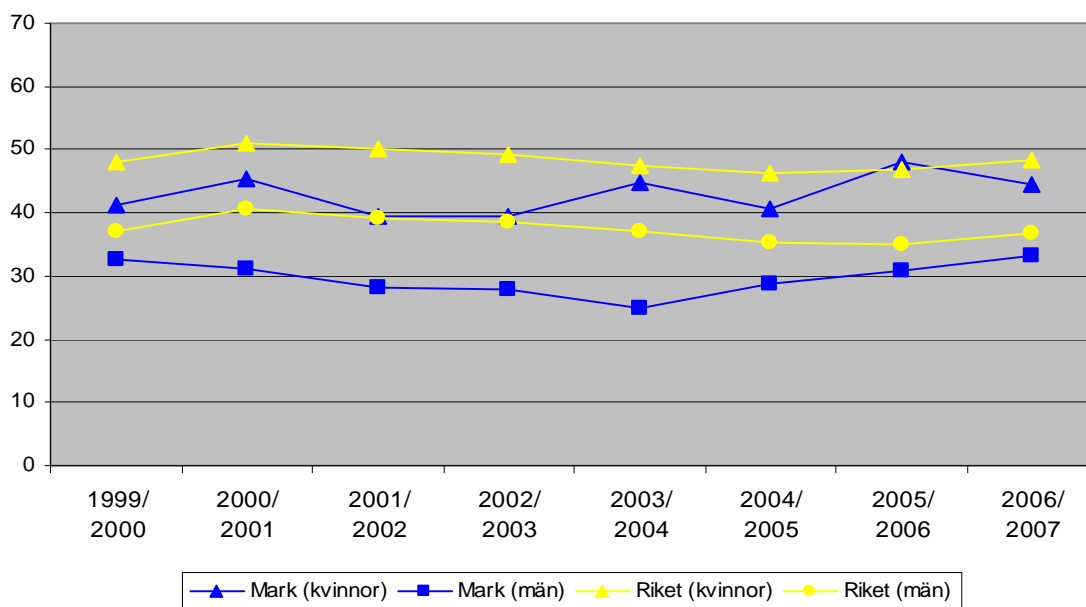
Diagram 24 visar även att årskullarna under perioden 2000-2005 har haft en lägre övergångsfrekvens till högskolestudier än länet och riket, i synnerhet de som avslutade gymnasiestudierna VT 2002 och 2003. De två sista åren sker dock en harmonisering med länet och riket. Här bör även nämnas att Mark kommun gränsar till tre kommuner (Mölnadal, Bollebygd och Härryda) som befinner sig på topp 10-listan över länets kommuner med den högsta övergångsfrekvensen till högskolestudier. Två av dessa är kranskommuner till Göteborg. En fjärde grannkommun, Svenljunga, har dock bland de lägsta övergångsfrekvenserna. Mark placerar sig i mitten.⁵¹

I diagram 25 på nästa sida visas övergångsfrekvensen fördelat på kön. Här bör först och främst symmetrin i linjerna för riket noteras. De indikerar en skillnad mellan könen vad gäller tillströmningen till akademien som i princip hålls konstant över tid. När dessa jämförs med Mark kommun återfinns samma symmetri för flera årskullar, men det finns även några där motsatsen kan skönjas, exempelvis 2000-2001 och 2003-2004. I de fallen ökar tillströmningen av kvinnor markant från föregående år, men minskar för männen. Skillnaderna i övergångsfrekvens mellan tjejer och killar i Mark kommun återspeglas väl i Lupp-resultaten, där fler tjejer vill börja studera på högskola/universitet *direkt efter gymnasiet* (35% jmf 22%). Motsvarande värden för att *någon gång* genomföra högskoleutbildning är 65% och 48%.

⁵⁰ www.regionfakta.com

⁵¹ www.regionfakta.com. Värden avser senaste mätpunkten (avslutat gymnasiet 2006-2007)

Diagram 25: Kön och påbörjade högskolestudier inom 3 år efter avslutade gymnasiestudier (%)⁵²

En konsekvens för de flesta som planerar framtida högre studier är flytt från kommunen. För ungdomar i Mark kommun behöver det nödvändigtvis inte bli fallet. Högskolan i Borås finns på ett fåtal mils avstånd, samt Göteborgs universitet ytterligare ett par mil längre bort.⁵³ Att kombinera studier vid dessa orter och bo kvar på nuvarande bostadsort är en fullt rimlig lösning om så skulle önskas. I de fall man flyttar är det relativt enkelt att upprätthålla sina sociala kontakter på hemorten. I befolkningsprognosen för Västra Götalandsregionen 2009-2020 argumenterar man dessutom för att bostadssituationen i Göteborg, tillsammans med förbättrade pendlingsmöjligheter i området (mellan Göteborg 1 och 2), ökar sannolikheten för att personer som flyttar till Göteborg från *övriga delar av landet* för att studera eller arbeta bosätter sig i närliggande kommuner (Göteborg 2).⁵⁴

Det är också i Borås och Göteborg som 61% av kommunens högskolenybörjare väljer att studera.⁵⁵ Motsvarande andel för länet är 47%, vilket visar på Marks gynnsamma geografiska läge till just dessa orter. Givetvis spelar även utbildningsutbudet en stor roll i valet av lärosäte, men flertalet studentundersökningar i exempelvis Växjö och Kalmar visar att närheten till hemorten kan vara ett minst lika viktigt argument.⁵⁶

Det faktum att merparten som genomför högre utbildning gör det så pass nära sin hemkommun torde underlätta kommunens möjligheter att få dem att återvända till kommunen efter högskolestudierna. En förutsättning är givetvis att den lokala

⁵² Ibid

⁵³ Flera andra lärosäten finns dessutom inom en radie på 10-15 mil, däribland Högskolan Väst, Högskolan i Jönköping, Högskolan i Skövde och Halmstad högskola.

⁵⁴ Regionutvecklingssektariatet, 2009. Här bör noteras att inga specifika kommuner ingår i analysen, utan större områden. De områden som jämförs är "Göteborg 1" och "Göteborg 2". Det förstnämnda innefattas av Ale, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö. Det sistnämnda innefattas av Alingsås, Bollebygd, Lilla Edet, Mark, Orust, Stenungsund, Tjörn, Varberg och Vårgårda.

⁵⁵ www.hsv.se Värden avser HT-09

⁵⁶ Jmf Larsson & Wågman, 2009, Wågman 2008, Eriksson 2004

arbetsmarknaden är gynnsam. Endast 15% som planerar att flytta från kommunen menar att ett arbete skulle få dem att flytta tillbaka, vilket sannolikt är en indikation på att de bedömer sina chanser att få ett arbete som motsvarar utbildningen och/eller yrkeserfarenheterna på den lokala arbetsmarknaden som relativt små.⁵⁷ Men återigen, pendling till större arbetsmarknader i städer som Borås och Göteborg är genomförbart, vilket innebär att bostaden fortfarande kan finnas i Mark kommun och att kommunen på sätt ökar sina skatteintäkter. Ett sådant scenario sätter fokus på hög kvalitet på bostadsmarknad och offentlig service, vilket kan vara konkurrensmedel i valet av bostadsort.

Den lokala arbets- och bostadsmarknaden samt den offentliga servicen är givetvis minst lika viktig för de ungdomar som väljer att bo kvar i kommunen och inte studerar vidare. Cirka var tionde gymnasieelev säger uttalat att de vill stanna kvar i kommunen⁵⁸, men resonemangen ovan stödjer tesen att betydligt fler än så i praktiken stannar kvar. För denna grupp avses dock huvudsakligen arbeten i andra branscher och som inte tvunget kräver högre utbildning, möjligen även andra typer av boendeformer.

⁵⁷ Det viktigaste argumentet för att flytta tillbaka är närheten till släkt och familj, vilket framför allt är ett argument tjejer hänvisar till. Så är även fallet för riket som helhet.

⁵⁸ 11% säger nej, 63% ja och 26% vet inte. Dubbelt så många killar (14% jmf 7%) säger nej till att flytta från kommunen.

Slutsatser och rekommendationer

I föreliggande kapitel knyts resultaten i rapporten ihop till en helhet. Här förs resonemang kring vad Mark kommun bör prioritera i sitt framtida barn- och ungdomsarbete. Fokus ligger framför allt på att peka ut mer generella och övergripande områden. Tanken är att nyckelpersoner inom kommunen i nästa skede ska kunna tillgodogöra sig dessa och utifrån sin expertkunskap om kommunen kunna utforma mer konkreta insatser och åtgärder som är lämpliga för just Mark kommun. Om inget annat anges så gäller rekommendationerna kommunens ungdomar både på högstadiet och gymnasiet.

Som de flesta andra

Ett av de mer bestående intrycken jag bär med mig efter att ha vänt och vridit på Lupp-resultaten, är att *Mark kommun i många avseenden är som de flesta andra kommuner*. Det är en kommun vars ungdomar inte sticker ut speciellt mycket, varken åt det ena eller andra hållet. Jämfört med riksgenomsnittet ser således ungdomarnas livssituation väldigt likartad ut, och mycket av det som förändras över tid går att påträffa i andra kommuner. Deras beskrivningar indikerar sällan varken något anmärkningsvärt negativt *eller* förbehållslöst positivt.

Givet att riksgenomsnittet används som måttstock i utpekandet av specifika områden att prioritera, blir konsekvensen i Mark kommun att det strategiska barn- och ungdomspolitiska arbetet ställs inför en utmaning. Om allt är ungefär lika bra, hur ska man veta vad man ska satsa på? I relation till de nationella ungdomspolitiska målen är dock frågan på sätt och vis irrelevant. Målen stipulerar att *alla* ungdomar har rätt till att känna sig trygga och må bra, samt ha inflytande över och vara delaktiga i alla beslut som rör dem. En sådan situation finns inte i någon kommun i hela landet. *Det ungdomspolitiska arbetet måste således fortlöpa oavsett hur situationen ser ut, skillnaden är att det kan vara olika angeläget i olika kommuner.*

Resultaten kan sägas öppna upp för ett mer normativt förhållningssätt till barn- och ungdomsfrågor i den meningen att beslutsfattare torde ha lättare att fatta beslut utifrån vad som "borde" vara viktigast. Om allt är ungefär lika betydelsefullt blir det enkelt att låta det egna förnuftet styra processen. Däremot, hade någon specifik aspekt krävt omgående insatser och åtgärder hade den sannolikt varit svår att bortse från, oavsett vilka de egna preferenserna hade varit. Å andra sidan kan det ligga nära tillhands att bli passiv och inte göra något alls när läget inte är akut någonstans. Men, eftersom Lupp-rapporten från 2007 inte innehöll några rekommendationer för kommunen att förhålla sig till, ligger nu fokus på att undvika samma utfall en gång till. Förhoppningsvis leder detta till att rapporten denna gång får ett större användningsområde. Avsaknaden av rekommendationer från 2007 utesluter för övrigt möjligheten att utvärdera vilken effekt eventuella insatser och åtgärder skulle ha haft mellan 2007 och 2010.

Med detta sagt, även om likheterna är mest framträdande finns det flera områden som med fördel kan lyftas fram och prioriteras. Dessa beskrivs i kapitlets nästkommande stycken.

Inflytande och delaktighet

Tidigare i rapporten beskrevs hur *erkännande av individers och grupper lika värde* är en grundförutsättning för ett demokratiskt samhälle, ett samhälle där medborgarna måste ges möjlighet att delta på lika villkor. Att delta på lika villkor handlar primärt om en känsla av, eller upplevelse av, erkännande och reellt inflytande i ett samhälle. Ur ett barn- och ungdomsperspektiv är det heller inte orimligt att anta att större inflytande över de livssfärer som konstituerar barn och ungdomars liv medför en positiv effekt vad gäller hur livssfärerna betraktas i allmänhet.

Ungdomarnas upplevelser av inflytande och delaktighet i Mark är speciella till sin karaktär. Mellan 2007 och 2010 ökar intresset för politik och samhällsfrågor markant. Detsamma gäller en avsevärd ökning för politiskt inriktade aktiviteter såsom att skriva på namninsamling, chatta/debattera politik på nätet, gå med i politiska partier och personligen ta kontakt med beslutsfattare. Ovan beskrivna förändringar är inte unika i sig utan förekommer i en mängd andra kommuner. Det är snarare *hur stora* förändringarna är som är exceptionellt.

Oavsett hur man vänder och vrider på jämförelserna över tid visar de samma sak: Det politiska/samhällsrelaterade intresset och de politiskt inriktade aktiviteterna ökar mer i Mark kommun än någon annanstans. Jämförelser har gjorts med kommuner såväl i Marks geografiska närhet (Ale och Kungsbacka) som med riket som helhet. Samma typ av jämförelser *endast för 2010* konstaterar att Mark ligger högre än alla andra kommuner i Lupp 2010.

Mot bakgrund av detta är det intressant att notera hur, relativt sett, *få ungdomar som vill vara med och påverka frågor som rör Mark kommun på ett mer långsiktigt sätt*. Den gruppen ungdomar är cirka hälften så stor som riksgenomsnittet 2010. Ointresset består dessutom mellan 2007 och 2010, trots ett ökat politiskt och samhällsligt intresse och mer utbredda politiskt inriktade aktiviteter. Här står Mark kommun inför en utmaning att involvera fler ungdomar i frågor som berör dem och lokalsamhället i allmänhet. Intresse och engagemang från ungdomars sida finns, men verkar få mycket litet genomslag i kommunens arbetssätt och beslutsfattande kring barn och ungdomar. *Kommunen rekommenderas därför att utarbeta strategier för att på kort och lång sikt verka för att öka ungdomars vilja och engagemang att påverka frågor som rör dem och kommunen. Dessutom bör man arbeta för att öka möjligheterna för ungdomar att föra fram sin åsikt till beslutsfattare och andra nyckelpersoner i kommunen.*

Förklaringarna kan vara många till varför det ökade politiska och samhällsrelaterade intresset och engagemanget inte sätter avtryck i ungdomarnas vilja att konkret påverka lokalpolitiska frågor på längre sikt. En av flera möjliga tolkningar kan vara att en enskild politisk fråga har väckt mycket opinion i lokalsamhället någon gång under tidsperioden. Frågan skulle kunna vara relaterad till barn och ungdomar, men samtidigt uppfattas som svår att förändra och/eller vara komplex till sin karaktär, vilket skulle kunna bidra till att viljan att påverka är oförändrad.

En sådan fråga är historien om de två fosterhemsplacerade barn vars situation har fått nationell uppmärksamhet via exempelvis Uppdrag granskning. Socialtjänsten i Mark fick i samband med detta allvarlig kritik från Socialstyrelsen för handläggningen av en rad ärenden som berör barn och ungas livsvillkor på olika sätt. Händelserna har även under en lång tid uppmärksammats i lokala medier och på så sätt varit närvarande i

invånarnas vardag på ett märkbart sätt. Utan att gå närmare in på de specifika omständigheterna bör här istället uppmärksammas att det ur ett barn- och ungdomsperspektiv är av största vikt att socialtjänsten har ett gott rykte och anseende, då det är de mest utsatta ungdomarna som kommer i kontakt med dem. Vikten av att de upplever den offentliga servicen som ett stöd och inte ett hot kan ur ett trygghetshänseende inte nog understrykas. I annat fall riskerar kommunen att förlora invånarnas trovärdighet på lång sikt.

Tjejer i fokus

Tjejer har överlag en mer bekymmersam livssituation än killar i relation till flertalet av de livssfärer Luppen behandlar. De har en sämre hälsa och känner sig mindre trygga. De upplever dessutom en ökad stress och hinner inte med att göra det de är intresserade av. Konsekvensen blir att de slutar med sina fritidssysselsättningar. I skolan vill de ta stort ansvar och bestämma mycket över sin skolgång, men istället är det killarna som upplever att de faktiskt *får* bestämma. Ovan beskrivna situation är på intet sätt unik för Mark kommun, utan är snarare ett strukturellt problem som de flesta kommuner har att ta hänsyn till. *Mot bakgrund av detta rekommenderas kommunen att utarbeta strategier för att på kort och lång sikt stärka unga tjejers livssituation i dessa hänseenden.*

I sammanhanget bör även diskuteras huruvida även andra grupper befinner sig i samma position som unga tjejer, det vill säga på ett genomgripande sätt inte har samma förutsättningar som andra. Här kan exempelvis nämnas socioekonomisk och utländsk bakgrund, sexuell läggning eller religiös tillhörighet. Situationen för dessa grupper i Mark kommun har av olika skäl inte kunnat studeras. I vissa fall finns information att hämta från enkäten, men från ett för litet antal svarande för att svaren ska bli tillförlitliga. I andra fall ställs helt enkelt inte den typen av frågor som går att koppla till vissa grupper i samhället. I dessa fall går att finna stöd i en mängd vetenskapliga forskningsrapporter. Ett sådant exempel är Socialstyrelsens ”Social rapport 2010” där det konstateras att det finns starka samband mellan exempelvis socioekonomisk bakgrund och grundskolebetyg. Låga grundskolebetyg leder i sin tur sedan till högre risk för framtida psykosociala problem och kriminalitet. Exempelen kan göras många. Mot bakgrund av detta är det centralt att kommunen även beaktar andra utsatta grupper än unga tjejer även om dessa inte lyfts fram specifikt i föreliggande rapport. Detta i syfte att värna mångfald, unga människors lika värde och rättigheter samt ge olika ungdomsgrupper bästa möjliga förutsättningar med avseende på de livssfärer Luppen enkäten behandlar. *Kommunen rekommenderas därför att hitta former och arbetssätt för att på kort och lång sikt säkerställa att samtliga ungdomsgrupper har goda och sunda uppväxtvillkor i dessa hänseenden.*

Sociala relationer i skolan

Att peka ut och rekommendera förbättringsområden handlar inte bara om att korrigera fel och brister, utan även om att ta tillvara på de arbetssätt som ligger till grund för väl fungerande dimensioner av ungdomarnas livssituation. Utan dem är det lätt att glömma bort vad man faktiskt gör bra. De sociala relationerna i skolan är ett sådant exempel.

Ungdomarna säger mycket positivt om skolan. På tre år upplever de att stämningen på skolan och skolmiljön kraftigt förbättras samt att lärare och elever behandlar varandra mer respektfullt. Problem som främlingsfientlighet, mobbning och sexuella trakasserier går ned eller ligger kvar på en relativt låg nivå. Detta gäller såväl utvecklingen i den

ungdomsgrupp som lämnar högstadiet och påbörjar gymnasiet som den nya högstadiegrupp som befolkar årskurs 8.

Förklaringarna till ovanstående positiva utveckling kan vara flera. En rimlig utgångspunkt är dock att högstadieskolornas inre miljöer på något sätt är mer gynnsamma nu än då. Samtidigt verkar gruppdynamiken och arbetsmiljön förändras till det bättre mellan högstadiet och gymnasiet. En tänkbar hypotes är exempelvis att kommunens skolor har genomfört ett lyckat strategiskt antimobbningsarbete eller har satt fokus på människors lika värde i undervisningen. Men resultaten kan lika gärna hänga samman med att det i högstadiegruppen 2007 fanns en mindre grupp elever som kan ha ställt till relativt stora problem för flertalet, men som på gymnasiet splittrats upp samtidigt som högstadiegruppen 2010 inte består av samma elevkategori. Med tanke på att faktorerna som ligger bakom den ovan nämnda positiva utvecklingen kan skilja sig kraftigt åt, bedömer undertecknad det som centralt att fördjupa kunskapen kring dem i syfte att ta tillvara och använda dem i det framtida strategiska skolrelaterade arbetet. *Kommunen rekommenderas därför kartlägga vilka skolrelaterade insatser och åtgärder som har genomförts sedan höstterminen 2007, samt bedöma i vilken grad de kan tänkas ha kopplingar till det starkt förbättrade skolklimatet på både högstadiet och gymnasiet.*

Referenser

- Fokus 07 – en analys av ungas hälsa och utsatthet*, Nr 2007:14, Ungdomsstyrelsens skrifter, Ungdomsstyrelsen
- Eriksson, Magnus (2004) *Mellan bakgrund och framtidsdröm - Växjöstudenternas utbildningsval, studieorienteringar och värderingar*, Växjö universitet
- Fraser, Nancy (2003) *Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande*, Göteborg
- Haraldsson, Kristina (2009) *Buffra stress i riktning mot välbefinnande - Interventionsstudier och utforskande studier med fokus på unga flickor*, Göteborgs universitet
- Koutakis, Stattin & Kerr (2008) *Reducing youth alcohol drinking through a parent-targeted intervention: the Örebro prevention program*, *Addiction* 2008:10 s.1629-1637, Oxford
- Krantz & Lundholm (2010) *Likheter och skillnader i inflytande och deltagande bland ungdomar i Växjö kommun 2009*, Linnéuniversitetet
- Larsson, Daniel & Wågman, Tony (2009) *Studentbarometern 2009*, Växjö universitet
- Nationella folkhälsoenkäten 2006-2008 – regionala och nationella resultat av unga personers hälsa*, Statens folkhälsoinstitut
- Osbeck, Holm & Wernersson (2003) *Kränkningar i skolan – förekomst, former och sammanhang*, Göteborgs universitet
- Prop. 1997/98:182 (2009) *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*
- Regionutvecklingssekretariatet (2009) *Befolkningsprognos Västra Götaland 2009-2020*, Göteborg
- SOU 2006:77 *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa – analyser och förslag till åtgärder*
- Trondman, Mats (2005) *Träna och supa till helgen: Om föreningsidrott, socialt kapital och alkohol i unga vuxnas liv*, Malmö högskola
- Unga och föreningsidrotten – en studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*, Nr 2005:9, Ungdomsstyrelsens skrifter, Ungdomsstyrelsen
- Wågman, Tony (2008) *Från akademien till arbetslivet – alumner från Högskolan i Kalmar utvärderar sin utbildning och vägen från studier till sysselsättning*, Växjö universitet
- Wågman, Tony (2010a) *Lupp 2009 – ”Det som gäller ungdomarnas framtid”*, Linnéuniversitetet
- Wågman, Tony (2010b) *Uppföljning av kränkande behandling i skolmiljön i Mörbylånga kommun*, Linnéuniversitetet

Elektroniska källor

Regionfakta - www.regionfakta.com

Manual för Lupp

http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/Manual_LUPP.pdf

Högskoleverket - www.hsv.se